



Det här verket är upphovrättskyddat enligt *Lagen (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk*. Det har digitaliserats med stöd av Kap. 1, 16 § första stycket p 1, för forskningsändamål, och får inte spridas vidare till allmänheten utan upphovsrättsinnehavarens medgivande.

Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work is protected by Swedish Copyright Law (*Lagen (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk*). It has been digitized with support of Kap. 1, 16 § första stycket p 1, for scientific purpose, and may no be disseminated to the public without consent of the copyright holder.

All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text. This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

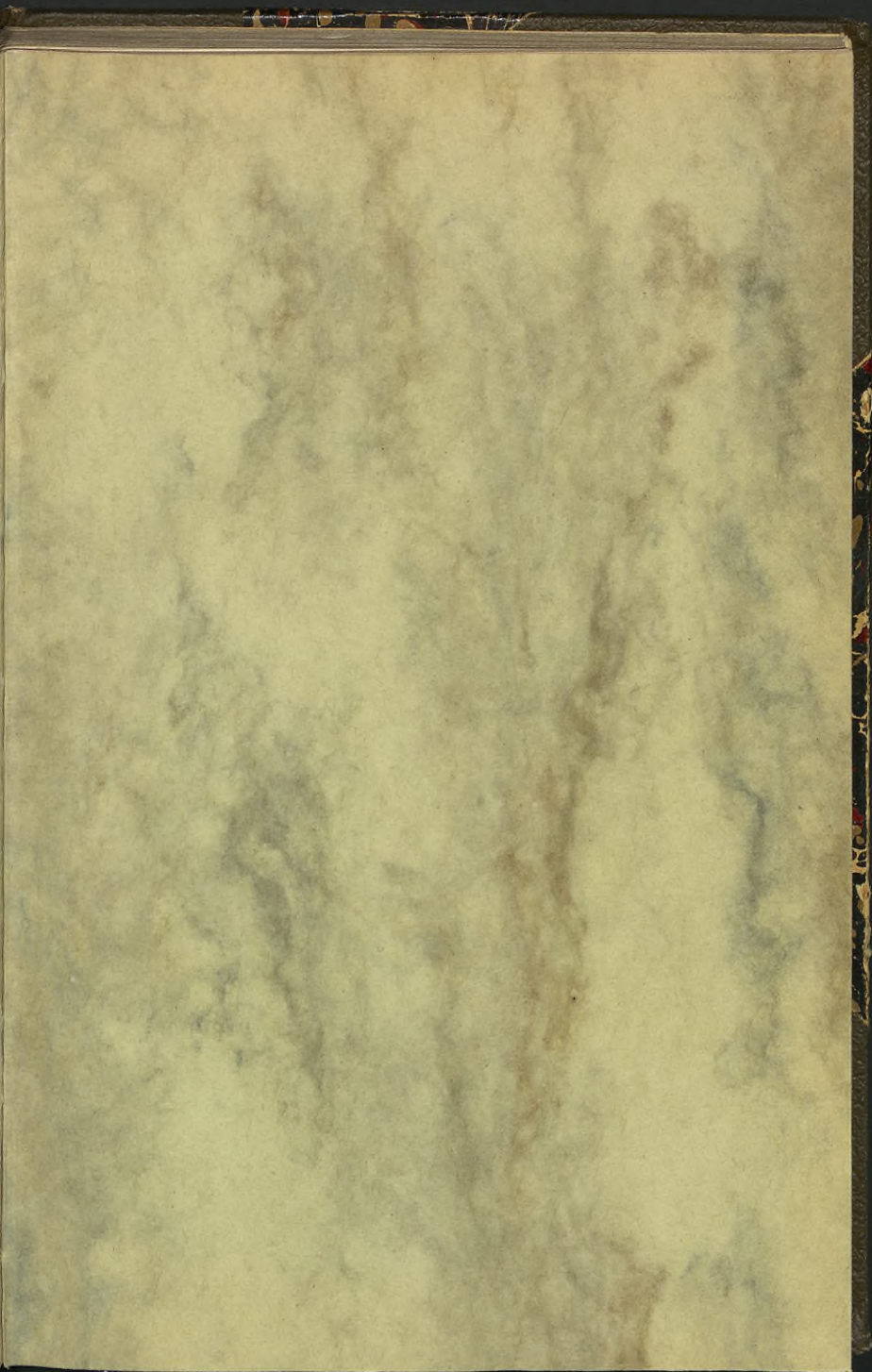






TILL
HÖR

GÖTEBORGS
STADS-
BIBLIOTEK





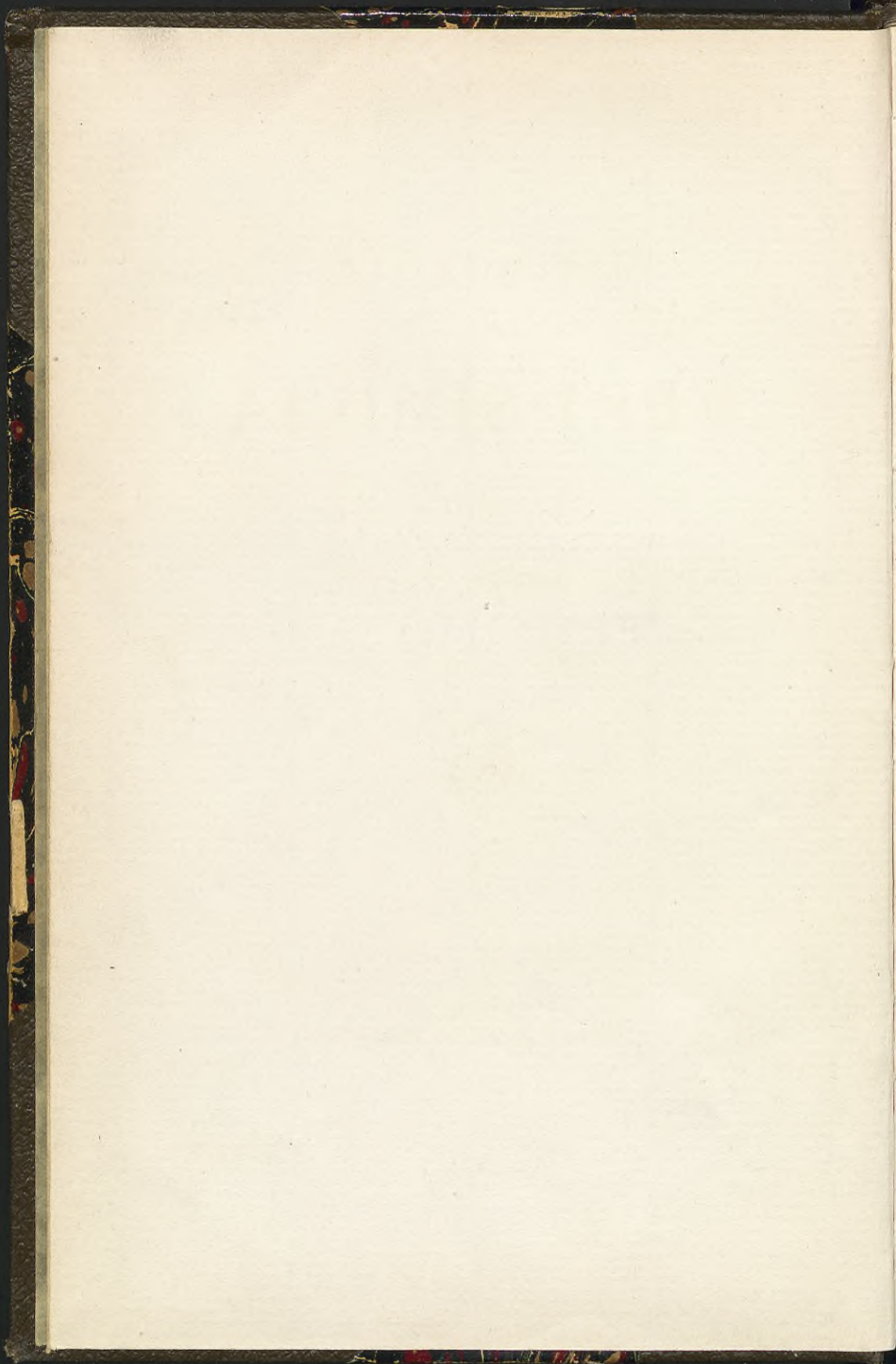
Centralbiblioteket

Polygr.
Sv.

VILHELM EKELUND

VERI SIMILIA

II



VILHELM EKELUND

VERI SIMILIA

II

NYA MEDITATIONER



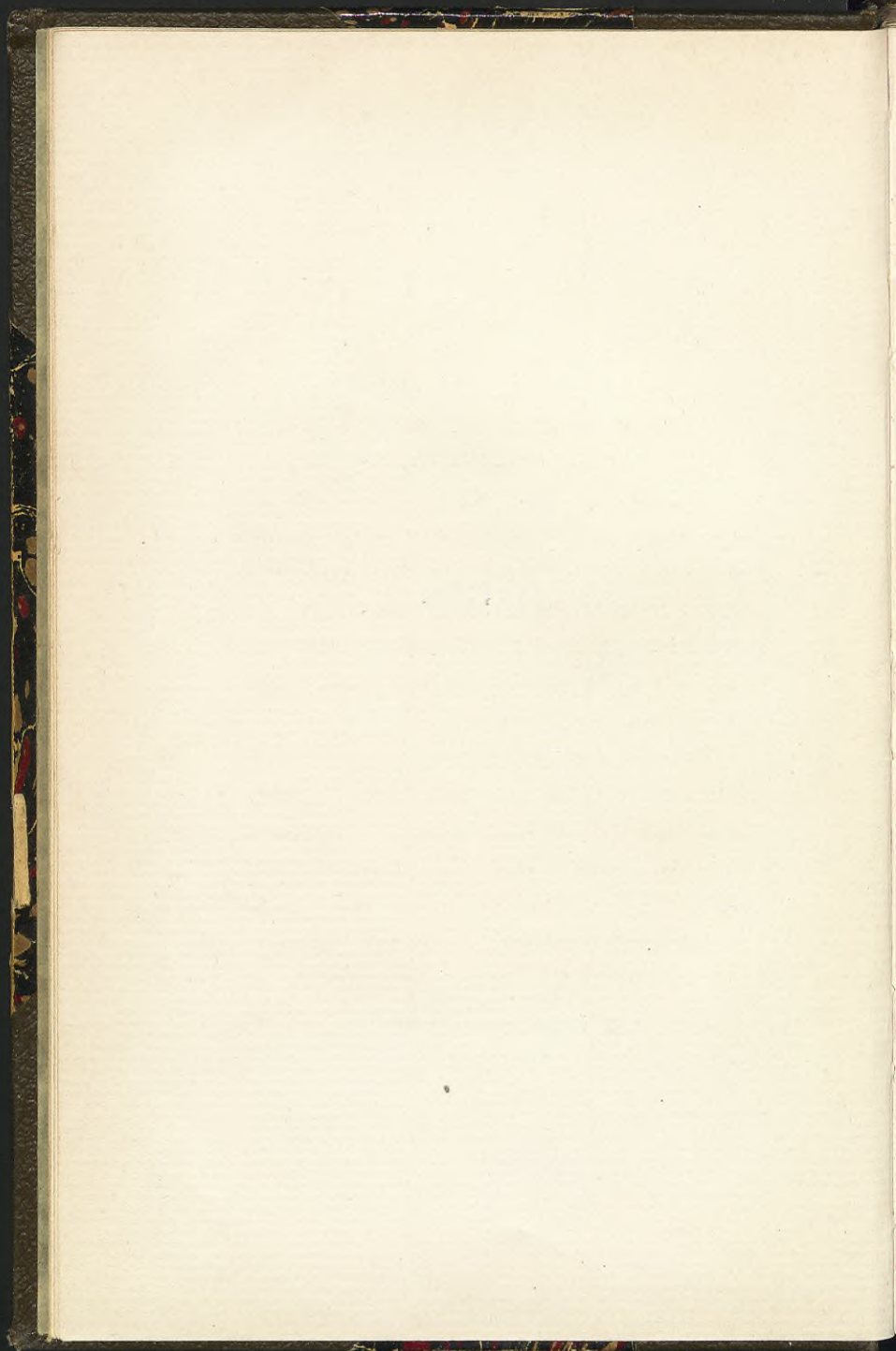
Stockholm
Albert Bonniers förlag



STOCKHOLM
ALB. BONNIERS BOKTRYCKERI 1916



DAGEN



Dagen är en prins som går förklädd.

Lifvets konst: att hålla dagen i ära.

Så listigt är lifvet, att vi för idel indisposition och förströddhet låta det gå oss ur händerna. Alltid var där något som först skulle röjas ur vägen, fejas väck; alltid var det någon annan dag som skulle bli den riktiga och aldrig den närvarande, som ju var en helt simpel vanlig dag.

När man ser i sitt lif och söker finna ut grundfelet, hvad ser man, nästan alltid? Hopp och fruktan voro de begge vampyrerna som sögo blodet ur dig. Man kallar dem med *ett* namn "indisposition". Att vänta något är den sämsta formen för tillvaro. Det väntade är ett ruttet äpple, men stunden ett gyllene, moget. Hela lifvet borde betraktas

som den sista dagen, utan nåd och respit. De svaga gå ständigt och vänta på undanröjandet af något hinder. När så skett, då först skall deras kraft visa sig i sin glans. De naiva! Det var ju just i genomskådandet af denna lifvets godmodigt elaka list som kraften skulle röjt sig. Och när "hindret" är väck, då se de, och fatta likväl icke, att nu är också hela affären väck för dem.

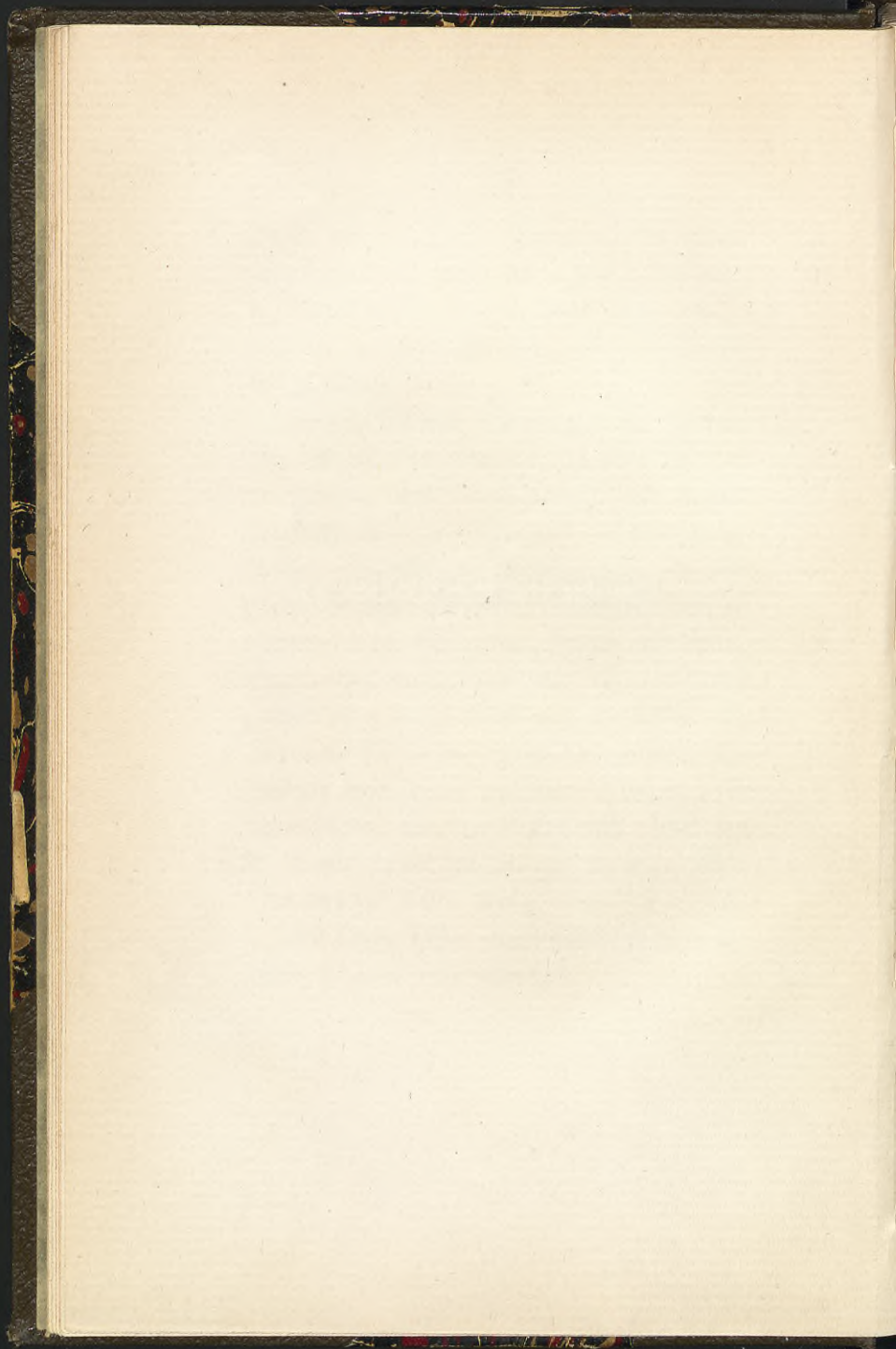
"Icke kunna samla sig" . . . Hela lifvet är ju en brottning med denna falska föreställning, tack vare hvilken de flesta gå tomhända ur spelet. En ren koleriker, en Carlyle t. ex., kan trots allt vara en lycklig och afundsvärd människa. Han släpper aldrig taget, han är alltid i sadeln, älskar som Fredrik den store att sofva i kläderna med stöflar på, arbetar med hatten på hufvudet. Men den sangviniska lidelsemänniskan, den lidelsefulle sangvinikern (artist- och poetmänniskan i allmänhet) är i grunden en trist och nedstämmande företeelse.

Det är af de små hvardagliga misärerna en människa blir tung, mister sin lätthet, sin ljusenthusiasm. Man föreställer sig att till att lefva rikt kräfves en ofantlig apparat af vilja, föresatser, reglementeringar, herkuliska ansträngningar, konvulsiviska krafttag. Och så låter man det närmaste och minsta ligga. Men där är makt kring en människa på alla sidor. Och det är små ting som göra att en människa blir isolerad från kraften. Att betrakta dagen som ett lif betyder icke det samma som att söka pressa ur den så många och så stora arbets- eller njutningsresultat som möjligt. Det är att lyfta upp stunden i glansen af vis glädje, att liksom mätta ögonblicket med ljus, att trycka det till sitt hjärta så som den kvalde suger in i sig med hela sitt väsen sina smärtfria ögonblick. Hvad vill man mer af dagen än den barnsliga lusten att vara med i spelet, älska den mänskliga tanken, utan att inbilla sig, att man är viktigare på det viset än barnet som får sin älsklings-

leksak på sängen när det vaknar och gläder sig på nytt. Ja, denna naiva lust är det bästa af alltsammans, och en dåre den, som ej studerar på hur den bäst må tillvaratagas och skyddas.

Lifvet är för kort, för eldigt fint i sin korthet, för att man skulle spilla bort det med att göra sig underrättad om allt som pratats och trots och resonerats och allt lärdt snusförnuft. Däremot är det långt nog, om man går till de stora källorna. Studierna lära oss misstro till entusiasmen och ge oss intet i stället. Den morgon jag står upp för första gången efter en sjukdom och ser hafvet och öarnas backar skina i solblåsten genom trädgårdens blommande popplar vet jag mer än jag någonsin fått veta i studierna. Intet ord af *Montesquieu* älskar jag så som detta: "*Jag vaknar hvarje morgon med en hemlighetsfull glädje öfver att se ljuset; jag ser det med ett slags hänryckning.*"

GOETHE-LEKTYR



När den unge Wesley rannsakade sitt hjärta, fann han att hela hans kristendom var bara en "nätt sommarreligion". För vintern och stormen och döden dög den intet.

Det är ju så med vår prisade bildning, vårt "själförädlingsbegär", vår "sanningskärlek" — alltsammans är en nätt sommarfilosofi. Det behöfs bara en fläkt för att blåsa omkull hela korthuset — en blick af en mötande på gatan, ett leende som kunde förefalla misstänkt, ett hviskadt ord bakom dig . . . stormen och döden icke att tala om. Vår filosofi räcker icke på långt när ens för smärtorna af helt simpel irritabilitet och irascibilitet. Vid kaffet och cigarren är den briljant, ja!

Alltid är det behovet det kommer an på! Med en ändring af det gamla ordspråket kan man godt säga: i nöden pröfvas *boken*. Ja, man betänker sig tre gånger, innan man på allvar vill önska sig sådana situationer och sådan lifsstämning, där en bok blir till sin fulla verklighet, blir till något som *rinner in i blodet*. Men man må finna det önskvärdt eller icke, så är nog sanna förhållandet det, att det andra sättet att läsa är som när barn leker med knif.

*

Att skrifva något verkligt är att lefva det. Folk tror, först och främst författarna, att det att *lefva en bok* betyder upplefva exceptionella tilldragelser och situationer, något sällsynt, våldsamt, storartadt. Men det är ej så. Sådant "sällsynt" och "storartadt" är i allmänhet just det som kommer oss att försumma att lefva djupt, att tänka. Detta sista har man alltid mycket nära, det möter dig

mellan dörren och gatan, det har du mellan dina fyra väggar. De elegantaste upplevelser i världen, de djupaste och tänkvärdaste, äro sådana som vi kalla små och hvardagliga. Den som möter detta lilla som en människa upplefver det största. Och, märk väl, det svåraste. Gör ett försök en enda dag att vara rättvis, storsint, storsynt, själfförnekande i detta lilla, och du märker att du står öga mot öga med — det heroiska. Segrar du icke där, kan icke det sällsyntaste och underbaraste föra dig ett steg närmare till sanning och lif.

*

Goethe hade jag ända från de tidiga åren rädsla för. Den ökades allt under det lif och bildning började klarna upp i mig. Den var mig god och nyttig, och jag kan egentligen ej förstå hur jag skulle kunnat undvara den; antikens aflägsenhet lockade till förtrolighet och svärmeri, men denne underlige

man, som dock aldrig hade stränghet i sin blick, hade en magisk kraft att komma en nära med denna sin blick, som obevekligt afböjde all bekväm idealisering. Detta öga var en direkt uppfordran till att göra allvar af sakerna, eller också låta sakerna vara. Det såg allt, och där var ingenstans att smita undan.

*

Den stora tillgängligheten, eller öppenheten, hos Goethe. Är det den, som gör honom så mänsklig? Han är som en väldig bassäng, där all bildnings strömmar utgjuta sig. Han påpekar, med stolt ödmjukhet, sin stora förmåga att mottaga och göra sig till godo af det goda på kulturens bord. Tolerans och kritik synas vara två af de mäktigaste krafterna i hans väsen. Men ack! Därmed är så föga sagdt. Kanske något mer, om man säger: stillhet.

Underligt med ett folks bildning! Där

är oroliga floder, forsande älfvar, små tröga åar — och så till sist det sällsyntaste, den stora speglande sjön.

Vill man lära mycket hos Goethe, skall man till sist också kanske lära detta af hans stora tolerans och mottaglighet: att icke göra för mycket af honom, icke anse honom för ett afslutadt och en gång för alla gällande. — Betänk bl. a. att han själf djupt underordnade sig Shakespeare, och försök att se hvad detta betyder. Det uppfordrar t. ex. till en syn på det klassiska som man har föga aning om. Ty Goethe satte helt säkert ingen gränsskillnad mellan antiken och Shakespeare.

*

Hvad som gör honom väl är det rätta. Ingen romantisk och kristlig själfuppoffringslust. Det tragiska är honom knappast sympathiskt. Ty han mår inte bra däraf! ”Utan ett levande patologiskt intresse har det aldrig
2. — *Veri similia.* II.

lyckats mig utföra en tragisk situation och därför har jag hellre undvikit än uppsökt sådana situationer. Jag känner mig icke själf tillräckligt för att veta om jag vore i stånd till att skriva en verklig tragedi; jag gripes af fruktan inför tanken på ett sådant företag och är nästan öfvertygad om att jag skulle kunna fördärfva mig i grund på blotta försöket."

Diktaren i absolut mening, måhända den grekiske tragöden, vore en gud som leker? Han är själf öfver det patologiska som han framställer och kan icke angripas däraf. Jämför härmed de moderna beskärmelserna öfver geniets fruktansvärda ansträngningar, själf förbränning o. s. v.

Flera år senare, på sin höga ålderdom, skrifver Goethe: "Jag har märkt att jag håller *den* tanken för sann, som är fruktbar för mig och som ansluter sig till mitt öfriga tänkande och tillika *befordrar mig*."

Om att offra sig för sanningen är det aldrig

tal hos Goethe. Kanske är detta uttryck, rent fattadt, en förvridning. Att det tack vare den mänskliga ondskan och dumheten fått ett fruktansvärdt berättigande i alla tider är en annan sak. — Att sanningen *är* lycka, det bevisa bäst sanningens martyrer. Ingen skulle kunnat lida för sanningen annars.

*

I ett lif så fullt af visdomens sötma framkom väl med nödvändighet förtröstan på en fortsatt bana för tanke och verksamhet — *entelechiens* begrepp. "Det är naturens skylldighet att anvisa mig en sådan bana." Den som har rätt till denna tanke har väl varit en rätt människa. — När man närmar sig detta hos Goethe, kan man känna sig som de fördömda i sägnen, hvilka söka klänga sig fast vid den himlafarandes kläder.

Dock var Goethe ingen helig. Hans intelligens var utan tvifvel beundransvärdare än hans karaktär.

Är detta en tröst för oss andra? Äro poesin och filosofin, riktigt fattade, en väg till tron? Fanns aldrig fruktan för att lifvet icke skulle ha någon mening hos Goethe? Är denna fruktan i sista hand en intellektuell svaghet?

*

Hvilket kostbart ord, hvilken juvel detta, som står i ett af de bref Schiller skref efter mottagandet af slutmanuskriptet till *Wilhelm Meisters Lehrjahre*: "Ich versteh Sie nun ganz, wenn Sie sagten, dass es eigentlich das Schöne, das Wahre sey, was Sie, oft bis zu Thränen, rühren könne."

Lära att se och älska: det tyckes då vara summan af hvad Goethe har att säga till diktaren. Och bakom allt: alltings oförklarlighet. "Kanske kan ni försona mig med filosofin?" säger han en gång till Fichte. För honom är ju i grunden ett nederländskt stilleben mer än all filosofi. Det var mig

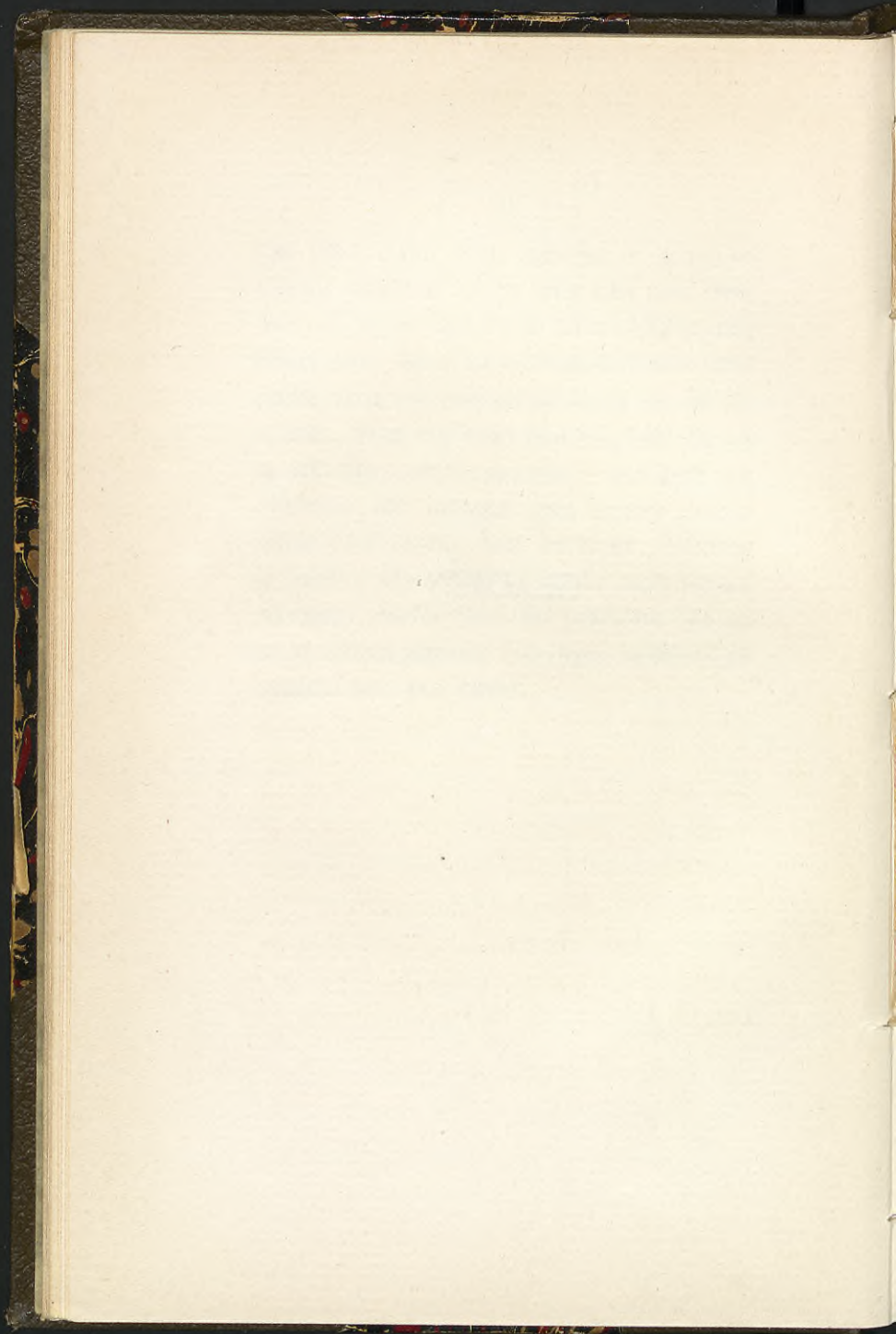
alltid märkvärdigt att se, hur allt hvad Goethe sagt filosofiskt var lätt att förstå, under det allt hvad andra sagt om Goethes filosofi var nästan alltid besvärligt att förstå. Läs t. ex. Georg Simmels bok om Goethe. En präktig *anthologi!* Den stora boken ser ut som ett landskap med en raggig fäll af låga trista snärjiga busksnår; men genom dessa snärjen sorlar en liflig kristallklar bäck sin eviga visa, som aldrig är att taga fel på.

*

Schopenhauer har *sagt* ej så litet af hvad han haft på hjärtat af kritik mot Goethe, men han har kanske förtegit mer. Man är lätt böjd att blunda för det förhållandet att rätten kunde vara på båda sidor. Äfven Schopenhauer var en stark klar människa. Han såg icke allt, men Goethe har heller icke sett allt. Det är sannt att människorna äro sådana att en verklig människa med nöd

kan lefva bland dem, och det är sannt då Goethe förklarar att en ärlig karl med frisk lust och öppet sinne kan lefva drägligt nog bland dem. Men att en Schopenhauer icke skulle varit bra nog till att finna det så, är ej sant. Han såg hvad han var född till att se och säga, och det var rätt — och godt och tröstande för mången som annars kanske skulle känt Goethe som ett tryck. Rättvisa är kanske något som är alltför stort för *en* människa, därför finns det också mer än en art af sanningsgeniet, och ingen behöfver gå otröstad helt och hållet.

GLÄDJEN



I.

Ett stort hvitt snäckskal bland det bruna vintergräset på vida strandängar. Hvad sådant är vackert! Och blåsten susar där öfver sin festligt allvarsfriska ton; en vipa skriar; midt ute på den svallande bukten en tät måsflock i vildt slagsmål om något ätbart. Blekt, strålande väder, ej en sky på himlen. Solen står bakom tornen på den gamla kyrkan i den fjärran staden, sjöfararhelgonets dôme med sjögröna torn. Färjan lyser varmt långt nere i bukten. På skepp och segel kan man märka det, när året skrider framåt. Den tonen ha de aldrig annars. Och redan har den lilla energiska fågeln med det spjutlika lätet begynt att låta höra sig, han som nu kommer att fortfara ända fram till

junimorgnarna för att sedan icke mer låta höra af sig. Ännu har han bara en kort, hastig ton, men om några veckor redan blir den lång, varmt jublande och ändå fortfarande spjutlik och genomträngande. När så en dag näktergalen och de andra elegiskt-lömska skymningssångarna tagit i om vårkvällarna, skall man minnas med tacksamhet denna djärfva stålblanka snabba sveklösa ton och längta efter den. Den är en årets och livets matutina cognitio, de andras äro den vespertina. Och man ville önska sig kunna en gång för alla resolut kasta den senare öfver bord med alla "hjärtats" tvetydigheter — men det går ej, man förstår intet, om man icke förstår begge: är det den rätta blandningen som ger den rätta lefnadsstilen, den goda klangen? — Shakespeare är så väldigt matutin och vespertin och däraf så mäktig; Goethe förefaller öfvervägande matutin, och är han underlägsen Shakespeare i något, är det icke i denna del helt visst.

Det är anmärkningsvärdt hos honom att han så ofta yttrar betänksamhet i fråga om en ung diktares eller konstnärs kraft till "Heiterkeit" och "Anmut". Det allvarliga, grandiosa eller vilda tilltror han gärna den talangfulle. Det var Shakespeares "Heiterkeit", menar han, som Byron icke kunde fördraga hos honom: därför att den kom honom att känna sig underlägsen, förödmjukade honom. En ung målare lägger han särskildt på hjärtat att hålla sig till Claude Lorrain.

Nästan alla vanliga diktare äro af en kvälls-genius. Och försöka de sig i det andra, bli de släta filistrar — optimistiska filistrar, martialiska filistrar, patriotfilistrar, snusföruftsapostlar o. s. v. I den gamla engelska poesin råder det matutina elementet, på ett utomordentligt, daggfriskt sätt. Chaucer i främsta rummet. Men tänk på Chaucers poesi en vårmorgon i Italien, och han bleknar. Däremot fann Goethe att han aldrig

begripit Odysseéns härlighet förrän i Södern, de tidiga vårmorgnar han plögade gå ut och sätta sig att läsa den i en park. Den höll färgen. Det har alltid förundrat mig i den italienska poesin (den moderna icke att tala om) att Italiens utsägliga, allvarsfestliga morgon finner man där icke. Men så finner man den i konsten!

Apollo och Muserna ha underliga vägar; men glädjen är deras alfa och omega. För den som är ung är glädjen en själfklar sak som grofbrödet. Därför uppsöker man det mörka och häftiga och dystra. Till sist ser man att detta tarfliga grofbröd var det allra finaste af allt, var själfve Apollo och själfva Muserna! Men har någon förstätt det, som icke varit så skapad att han blef tvingad att gå den dunkla krokvägen? Med de "af naturen" gladas glädje är det i alla händelser inte stort bevändt, det syns tydligt nog. Den "glädjen" kan förefalla en ofta som det sorgligaste i världen.

II.

Medium tenuere beati.

Ja, man skall nästan vara en narr för att icke tämligen snart komma underfund med att detta är det enda som passar för en människa —: icke som om en människa vore något så otroligt svagt och ömkligt, utan just därför att hon är en så utomordentligt fin och konstfull organism; — just därför duger blott ett fint vägd *medium*. "Mässigkeit und klarer Himmel sind Apollo und die Musen." Den berömda — och otroligt akademiförfalskade — klassiska *måttan* är själfva *enthusiasmens* hemlighet, detta underliga element i mänskoanden som icke kan analyseras. Några ha varit böjda för att identifiera det tragiska med det enthusiastiska och velat göra ett nytt betraktelsesätt gällande gentemot antiken. Det gamla duger dock i det väsentliga; Goethe har icke uppfattat antiken som tragisk; — och vore kanske den

tid att räkna för den bästa i Nietzsches lif, då han hyllar Sokrates, Horatius och Montaigne som de bästa vägvisarna...? då hans visdom står i ett *placido lumine*, då ett visst element hos de franska moralisterna, de latinska racerna öfver hufvud, för honom betydde den renaste fortsättningen af klassisk bildningslinje. Goethes lefnadsstämning är entusiastisk, icke tragisk. "Meine titanischen Ideen waren nur Luftgestalten, die einer ernsteren Epoche vorspukten" (1788).

Det är betydelsefullt att de begge män, Goethe och Emerson, hvilka företrädesvis beteckna en akme af germanisk lifsklarhet, äro båda af en fridsam karaktär. Det finns en Apollon af dorisk typ; men ingen af dessa liknar honom.

Det kan förekomma en stundom som om där vore en viss sida i Goethes mänsklighet som icke duger för oss nordbor. Där är något i oss som uppreser sig mot sådana listigt afvägda herrar och damer som Meister,

Lothario, Therese, Natalie —. Där icke litet hos Goethe som erinrar om den slipade spanjoren Graciano. Detta icke minst just i den ålder då han skref "Wilhelm Meisters Lehrjahre" (verket afslutades 1796). "Vid 50 år är människan en orm." Graciano.

Den solige, den halkyoniske, den guldrene Gottfried Keller var tämligen förtrolig med de skandinaviska diktarna. Han höll icke af dem. "Es fehlte ihm an ihnen *die Sonnenwärme, die Charis*," säger hans biograf. Köld kräfver häftighet, hetta behärskning. På nordisk Geist verkar mildt klimat förslappande; vi fatta ej den aisance, den energiska jämvikt hvartill sydeuropeisk, klassisk, Medelhafskultur syftar. Ehrensvärd såg det, och miste all tro på det nordiska.

III.

Att skrifva är för Carlyle en feber. "Work is not possible for me except in a red-hot

element which roasts the life out of me. Still three weeks — and I shall be fit for the hospital." Märkvärdigt med sanningsbegäret. Det kan göra människor till tigrar; somliga får det att rasa i väg som ett lokomotiv; somliga få magkräfta af det. Cromwells hjärta skall ha sett förskräckligt ut. Nästan alla s. k. sanningshjältar äro fruktansvärdt atrabilära. Är det andliga arbetet, sanningslusten, verkligen något som måste bringa en man i sådana krampaktiga tillstånd, få honom att bita tänderna samman på så vidrigt sätt som Carlyle, sträcka sig och flåsa likt en eländig hästkrake som asar sig upp för en backe med ett väldigt lass efter sig, färdig att krepera i hvar ögonblick?

När Carlyle en dag får den nyss utkomna Eckermann ("Gespräche mit Goethe") i handen, känner han sig mycket besviken. Han fann ej något vidare af "profetsorgen" där -- nej, han fann i stället något som rakt inte passade i hans kram: antik glädje,

antik solighet, den djupt bildades njutningskonst.

För fanatikern är summan af dödssynder det att vara lugn, må väl till kropp och själ. Därmed äro de hatare af kulturen, konsten, i grunden äfven filosofin. De vilja lefva i upprördhet, ångest: det är deras förlösande makter. Det finns också en filosoftyp som är rädd för lugnet, men för honom är det icke lugnet och välbefinnandet i och för sig som äro förkastliga, utan deras egenskap att vanskliggöra inre enhetssträfvan, midtpunktssträfvan, andlig sammanhållning. Lugn, känslan för glädjens helighet, är all bildnings element. Fanatikern förklarar detta som bekvämlighet och svaghet. Nej, det kräfves en mycket fin, mycket smidig och tålmodig energi för dessa ting. Många ha varit fanatiker af bekvämlighet. "Naturalismen" (den billiga konsten, den billiga poesin) känner ej lugnet. De som kalla

Goethe naturalist, realist o. s. v. ha icke sett annat än yttersidor af honom. Men en Kierkegaard såg längre — och afskydde honom.

Hur i all världen någon människa kunnat finna på att tala om *humor* hos en Carlyle var mig alltid en obegriplighet. Det är just på denna punkt som denna typs trista begränsning blir så obarmhärtigt tydlig. — Var nu Carlyle en fattig man? Nej, han hade modet att se sin fattigdom. Och det är en sällsynt rikedom.

IV.

Det kunde se ut, med hänsyn till *glädjen*, som om det funnes tvenne typer af geni. Så t. ex. en Goethe å ena sidan, en Michelangelo å den andra.

Där är något sällsamt i glädjens förhållande till indignationen. Det finns genier som icke kunnat undvara indignationen, för

sin glädjes skull; och det finns de, som instinktivt veko undan för allt förbittrande.

Den filosofiska stämningen hos Michelangelo, sådan den fått uttryck i hans bästa dikter, syns vara en annan än Goethes. Hvarje sats spänd till det yttersta. Utan högsta ansträngning synes han ej nå själf-tillfredsställelse. Häri liknar han Dante, som han väl öfver hufvud liknar mer än någon annan. Hos Goethe: en sväfvande lätthet, en fullkomlig *aisance*, ja, man kunde nästan säga nonchalans, äfven där han når det yttersta af lakonism. Hans oförlikneliga frihet känner man aldrig tydligare än då man jämför honom med de största. Michelangelo säger i en af sina dikter, att han skulle gärna tagit på sig hela Dantes kvalfulla lif, ifall han ägt hans snille. Goethe skulle nog — med all hans undrande beundran inför fenomenet Dante — ha betackat sig för bytet. Var det något som Goethe var främmande för, så var det den koleriska lifsstämningen

hos en Dante och Michelangelo. Han har helt säkert af allt sitt hjärta skrifvit under på Chaucers ord om *vreden*, i den sista af *Canterbury-Tales*, *De Ira* —:

”Den (*vreden* nämligen) är Gud i högsta grad misshaglig: därför att den stör ordningen i hans hus, drifver ut den helige anden ur människans själ, skändar och tillintetgör denna Guds afbild och sätter in djäfvulens afbild i dess ställe och gör människan främmande för Gud, hennes rättmätige herre. — Liksom eld är det mäktigaste af alla jordiska förstörelsemedel, så är intet element mäktigare till att fördärfva alla andliga ting än *vreden*. — Den beröfvar människan allt hennes ödmjuka andliga lif, som skulle bära och hålla hennes själ uppe.

I denna djäfvulens smedja arbeta tre demoner. *Stolthet* är den ena; han drar bälgen, ökar elden med onda ord och skällande. Vid hans sida står *Afund* och håller med gamalt grolls långa tänger det heta järnet öfver

människans hjärta. Bredvid står *Hånet* och hamrar.”

Det är troligt att alla andliga lefvande, skapande människor varit på en gång bitterhetsmänniskor och olympiska glädjemänniskor. Det är ett jämviktsideal som all bildning sträfvat till; men det är närddt af milda och bittra safter. Nästan alla geniala män ha känt askesen som nödvändig betingelse för produktivt lif. Den starke Samuel Johnson kan bära allt — utom vällefnad. Goethe är äfven här det stora undantaget. Men han vet djupt att intet är vanskligare än — ”eine Reihe von schönen Tagen”. Alla sträfva till glädjen och kraften. De fanatiska, intoleranta till en bullrande och orolig, de tveksamt omblickande och toleranta till en dämpad solförgylld stillhet, utan häftiga ambitioner och hopp, lik sensommarns eftermiddagsglans och svalkan och doften från mogen säd. Goethe är på den sidan: en tveksam

visdom, som tror att kärlek och tolerans belöna med de klaraste utsikterna.

Någon fann en dag Michelangelo (i Florens, Orsanmichele) försänkt i betraktande af Donatos San Marcostaty. På hans fråga hvad det är som fånglar honom så starkt hos denna svarar Michelangelo: att han aldrig sett ett ansikte "che avessi più aria d'uomo da bene di quella".

Ja, finns det något annat mål för konst och bildning än detta: att visa världen anletet af en *uomo da bene*? *Une tête bien faite*, som Montaigne uttrycker det. Det s. k. titaniska i renässansen tror jag icke mycket på. Den tidens verkliga bildning var icke titanisk, lika litet som *någon* sann bildning var det. Renässansbegreppet har blifvit så eländigt förflackadt i vår tid! En röra af novellistpsykologi och guvernantfantasier om "vildhet", "lidelsefullhet", "obändighet" . . . Den kraftiga ron, en bonhomie af stor stil

är just det härligt vederkvickande i det som heter renässansen.

Hos Michelangelo är där likvisst ett vredgadt, pessimistiskt, låt oss säga titaniskt-pessimistiskt drag. En bitter klagan öfver att trots alla mödor, trots all kamp för sinnestyrka, jämvikt och skönhet dock behöfva känna sig ha förlorat lifvet, ja, icke ha upplefvat en dag som han verkligen ansett sig kunna kalla *sin*, icke ha nått nog af klarhet.

V.

Det fanns ett drag i angelsaxisk kritisk genius, som kunde kallas "originellt" som man säger — om inte det goda vore så underligt lite "originellt". Och det var just *det* de bl. a. tagit märke på.

"When a man aims at originality he acknowledges himself consciously unoriginal, a want of selfrespect," skrifver J. R. Lowell år 1855: på tal om Walt Whitman. "The

great fellows have always let the stream of their activity flow quietly. It is not the volcanoes, after all, that give a lasting and serene delight, but those quiet old giants without a drop of fireblood in their veins that lie there bashing their unwarmable old sides in the sun no more everlasting than they —”

Ja, det är inte allt parfym som går och heter parfym här i världen. Dessa män ha ingen respekt för civilisationspoesin, för en Tennyson, en Swinburne, en Poe o. s. v. — Den de mest sympatisera med bland fransmännen är Montaigne —: därför att han är mindre bel-esprit än de andra. Bel-esprit betyder för dem något sterilt, alltså icke-manligt; ty med manligt förstå de kraften att andligt befrukta.

Det är klart att ingen kritiker af någon nation kan göra anspråk på namnet, om icke i kraft af en sådan tendens; men det är egenomligt och uppfriskande att se hur hvarje

nationell individualitet har sin egen röstskiftning i detta som i annat. Lowell och Leslie Stephen ha ju lärt af hela världen, af det "genuina", som de kalla det, i alla folks litteraturer; men det bästa att se hos dem är kanske deras förmåga att fixera det maskulina och genuina i angelsaxisk mening.

När Lowell vill uttrycka hvad som för honom är quinta essentia i Chaucers, Spensers och Shakespeares diktarkaraktärer, håller han fram deras "equanimity", deras "impartiality", deras "disinterestedness", med andra ord jämvikt, mildhet, frihet från allt slags indignationer och excentriciteter — nej, saken ligger djupare: en renhjärtad sanningskär frihet från s. k. genial ärelystnad, en viss sinnets gästfrihet och tolerans, en kraft att ignorera världens domar, en moralisk halkyonism, hvari lyckans väsen ligger — och bildningens. Man finner detta drag i angelsaxisk geniús icke blott hos de största diktarna —: Jäser man Darwins bref,

öfverraskas man af en art elegans som man så ytterst sällan möter hos litteraturens män.

VI.

Hvad säger hafvet? Är där något hedniskt öfver hafvet? Hvarför föraktar man alla subtila skraddarkarlar när man ser på hafvet? Hvarför kan en Kierkegaard icke ha något med det att skaffa?

Och dock . . . Nej, den stora tanken, det klassiska och starka fordrar ett rent hjärta, och det gör det hedniska och det hedniska hos hafvet. Det friska är rättvist. Den kristna tanken, eller den romantiska, hvad man vill kalla den, har rätt till lifvet äfven den; och lifvet behöfver dem begge, behöfver både det sjuka och det starka. Den ädle är den, som gör rättvisa åt begge. De stora tragödena ha haft finare känsel i dessa ting och ett finare rättsbehof än moralisterna.

Εὐαρέστησις, amor dei — Heraklitisk, Spi-

nozisk, Fichteansk eller Nietzscheansk — —
— nej! jag tror icke att någon människa någonsin har kunnat göra detta till blod af sig själf. Detta lifvets plats har sin genius loci, men en genius med två anleten: på det ena är där morgon, på det andra är där afton, och filosofien har aldrig mäktat göra dem till *ett*.

Den tragiske skalden insisterar aldrig på en lösning, en suverän förklaring, så som filosofen. Är han visare?

Det är raka vägen till makt att förklara olyckan för feghet, att blunda för sorgen, för det svagas, mildas, sjukas rätt att vara. Förneka det! skriker oafbrutet stolthet, maktlystnad, äresjuka.

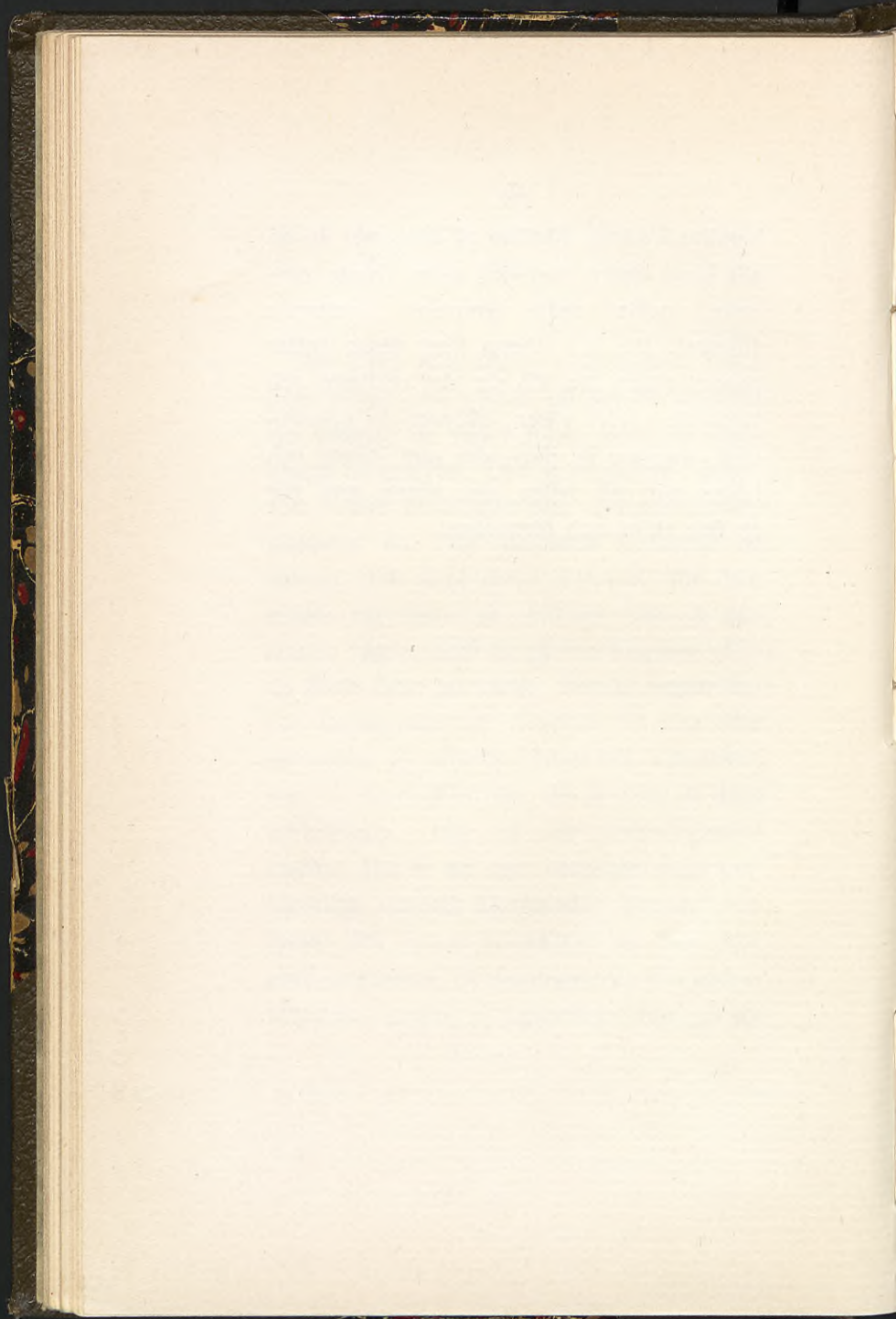
Men det finns ingen annan auktoritet än den mänskliga naturen i sin *helhet*. Och den är till största delen svaghet, osäkerhet, fridslängtan.

VII.

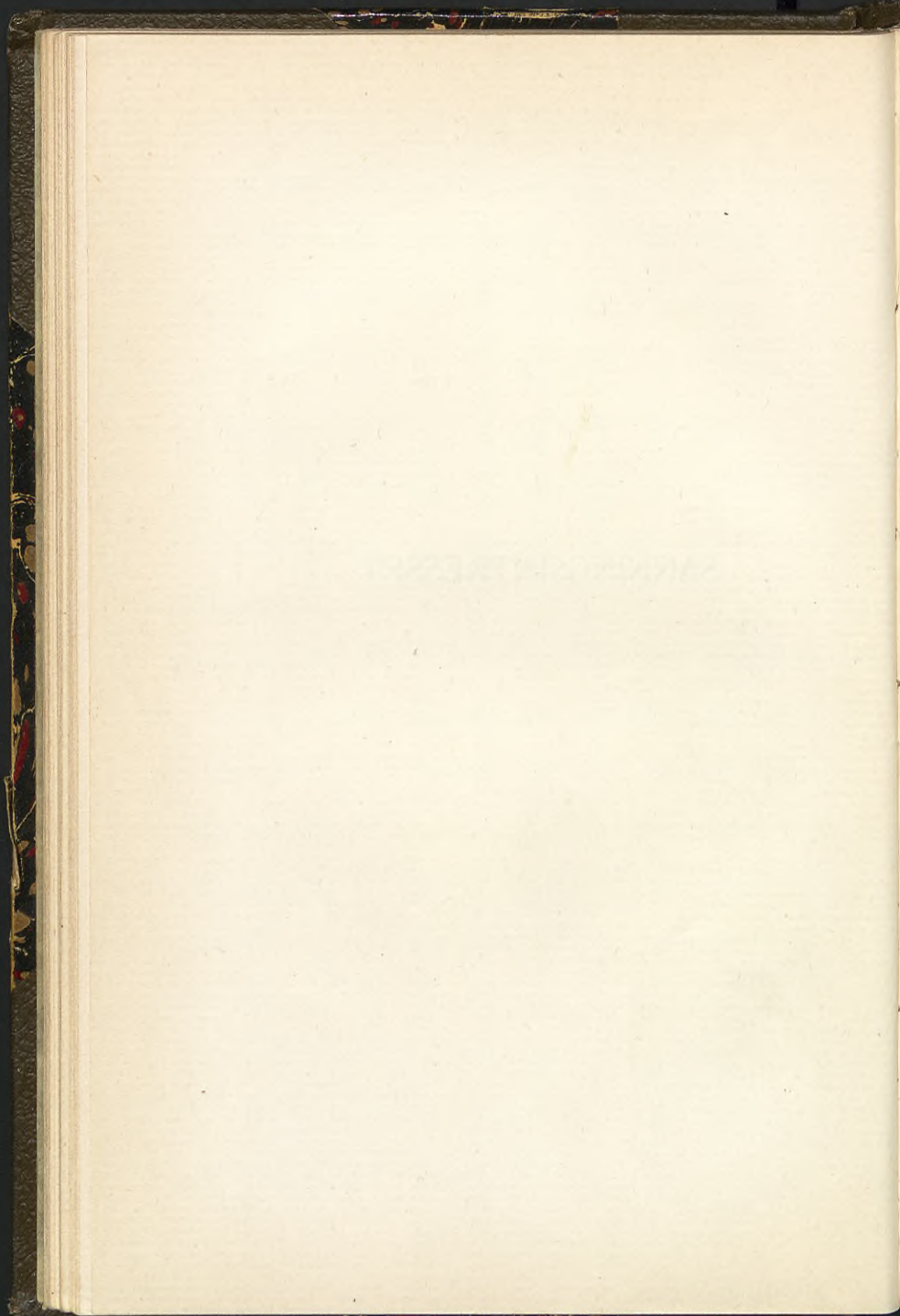
Se tu segui tua stella.

Den stora skillnaden —: Det fanns i alla tider några som gjorde till sitt lif att följa sin genius; de flesta följde bara sin egen kropp till grafven. Där är ett *damm* i lifvet, som stjäler lifvet från oss. De bästa människorna ha varit dammens hemlighet på spåren. För dem fanns intet val; för dem ställde sig saken så: vill du icke gå den finaste vägen, skall du gå den dygaste. För de flesta finns ett tredje, som är lagom fint och lagom snuskigt, hvarken det ena eller det andra. De affärda, i bästa fall, hela saken med ett visst själförakt; det är dem ett slags narkotikum. Icke så för undantagsmänniskan. Det är sin egen hemlighetsfulla outforskliga förteget klarttalande genius lifvet måste lära henne att känna, om hon icke skall omkomma, bli olyckligare än alla andra. Hvad är "genius"? Uppmärksamhet på sin

hemliga instinkt, förlitan på den, mer än på allt hvad andra sagt och säga. *Nunc parvulos nobis dedit igniculos* (natura). (Tuscul. III, 1.) Dessa ljus, dessa dofter genom själen äro till sist det reellaste och starkaste i vårt väsen, skörare än spindeltråd, starkare än järn; det som frälsar och håller när allt faller, det allena som gör ett öde skönt och förnuftigt.



SANNINGSINTRESSET



I.

”Alla starka och uppåtgående tider äro objektiva, alla svaga och nedåtgående subjektiva,” Goethe till Eckermann. Och han prisar 1400- och 1500-talen.

Det subjektiva kunde man, i stort sedt, kalla för ambitionen, det objektiva för sanningintresset. Det förra är alltid själfva växtjorden; ju bättre, starkare den är, desto lyckligare för den andra sidan. De starka tidernas objektiva tendens kunde bero på den friska intensiteten i deras — subjektivism. Har detta med ”sanning” att göra? Vid hvart steg en människa tar i lifskampen sårar man sanning, renhet, ärlighet. I lusten till det andligt produktiva ingå otaliga dunkla

och orena element af kranka känslor och ambitioner, behof att komma upp och öfver, nedtrampa, förgöra och segra, dunkla element som bilda en *conditio sine qua non* för alla som älska lifvet och världen. Bäst att icke tala om sanning, renhet, objektivitet, rättvisa. Du älskar dem dock hufvudsakligen för dina fienders skull, för ditt strebertums skull. Själfr Goethe förstår sig så utmärkt bra på det raffinerade hjärtlösa skrattet. — Stark eller svag — klar eller skum! Hvad som klarar och håller det subjektiva friskt är helt enkelt snabbhet och arbetslust, en viss kärlek till allt oupphinnligt, förtröstan på upptäcktsmöjligheter i det mänskliga. De stora geografiska och andra upptäckternas tid var alltså en objektiv tid. Ja, det är karaktäristiskt. Upptäcktslusten — bästa friskaste form af subjektivism. Se, hvad Nietzsche värmdes sitt hjärta vid Genua, Columbus och allt det! Sanctus Januarius' spett i hans is! De goda arbetarna och kämparna voro nog

objektiva utan bråk om den saken. De som sutto stilla och tjurade blef naturligtvis subjektiva. Goethe prisar Byron trots all hans subjektivism och negativism. Där ser man, det är karaktärens styrka det kommer an på. Hur skulle en Strindberg tagit sig ut för Goethes ögon? Kunde han förnekat honom objektivitet? Märkvärdigt att det alltid är gammalt folk, eller också unga sterila pedanter, som predika det objektiva i konst och poesi. Goethe står utanför begge kategorierna, ty han var aldrig gammal — men ändå!

II.

Den gamla poesin berusar med sin milda bouquet, och en Chaucer förekommer oss ett mirakel af poesi. En viss tråkig snusföruftig impertinens är det vanliga kännetecknet på allt som är "gjordt" och icke lefvande tänkt och kändt. Därmed imponeras.

Men den spontana ädelborna kraften sorlar sin visa likt skogens källa och imponerar ej.

I alla fall — icke låta prata i sig för mycket om "oafsiktighetens" härlighet och den moderna kapploppningens förbannelse! Man skulle erinra sig att det vältaligaste klandret kom ofta från — halta. Leken, i Schillersk mening, är kanske det högsta, men hvad är täflan och äregirighet också annat än lek! Beräkning och ansträngning kunde väl också göra en vacker lek, och den andliga verksamheten kan icke mer flyttas tillbaka till skogskulan; den ligger en gång för alla "auf dem Präsentierteller der Öffentlichkeit" och får ordna sig efter omständigheterna bäst den kan. — Icke långt efter sina bittra klagomål öfver civilisationens förflackande och förtorkande inverkan, öfver tidnings-, tidskrifts- och bokväsendets "evigt fallande gift", som mördar allt "lyckligt, sömngångaraktigt skapande", håller Goethe ett loftal öfver — Paris och

de förträffliga verkningarna af den produktiva täflingskampen där (apropå den unge Ampère), medan han beklagar de tyska lärdas och diktarnas världsfrämmande ensamma existenser . . .

III.

Att sanning icke öfverlämnar sig åt en simpel opportunist och streber; att sanning fordrar renlighet, själfförnekelse, vaksamt öga på sina hemligaste tanke- och handlingsmotiv — detta är en "sanning" som icke är lätt att se i ögonen. Men utan denna den stillsammaste af all disciplin vore geniet fattigt. Hur skorrar ej i örat hvad vi diktare med naiv godtrogenhet kalla "inspiration" den dag vi annat sanningens drag.

Det dåraktiga i all bitter själfviskhet bemödar man sig att klarare och klarare ut säga. Men ser man noga efter, märker man snart att man alltid satt ett lönligt förbehåll

under: jag vill icke gå längre än som så, att min själförnekelse hjälper mig i min uppåtsträfvän; när jag vunnit den stora utsikten — den som så få äro i stånd till — vill jag ha min trånghet igen och vara som de andra. Med listiga kalkyler tror man sig vinna sanningens gunst! Men äg en Dostojevskis hjärta, och du har hans konst. Äg en Emersons rättvisa, och du har hans elegans.

IV.

Att "läsa sig till tankar" är ingenting föraktligt. Det är så naturligt som att äta sig till blod. Allt är mitt, om jag kan strömma in det i andras själar — som en marsvind far in i lungor och blod. Den mänskliga tanken är vårt hem, och det är en akt af god och barnslig kärlek att med ständig lust och ifver genomforsa det. Sanning är allas och ingens. Swedenborg säger att det

att vilja ha något för sig själf och sig till förtjenst är en dumhet, och som att vilja stjäla från Gud. Det är den personliga elden som ger oss delägarrätt och gör oss till originalmänniskor. Det är, med andra ord, behofvets styrka det kommer an på. Och hvad är det som ger behofvet? Det var stundom den ömkligaste mygga som fällde utslaget vid skiljovägen för sanningens heros. Detta kan vara en viss tröst för oss, men det är icke säkert ändå att vår snusförnuftiga och "psykologiska" glädje och skadeglädje är den som skrattar sist. Det kunde vara klokt att låta irritera sig af myggan, det kunde vara visare än vishet.

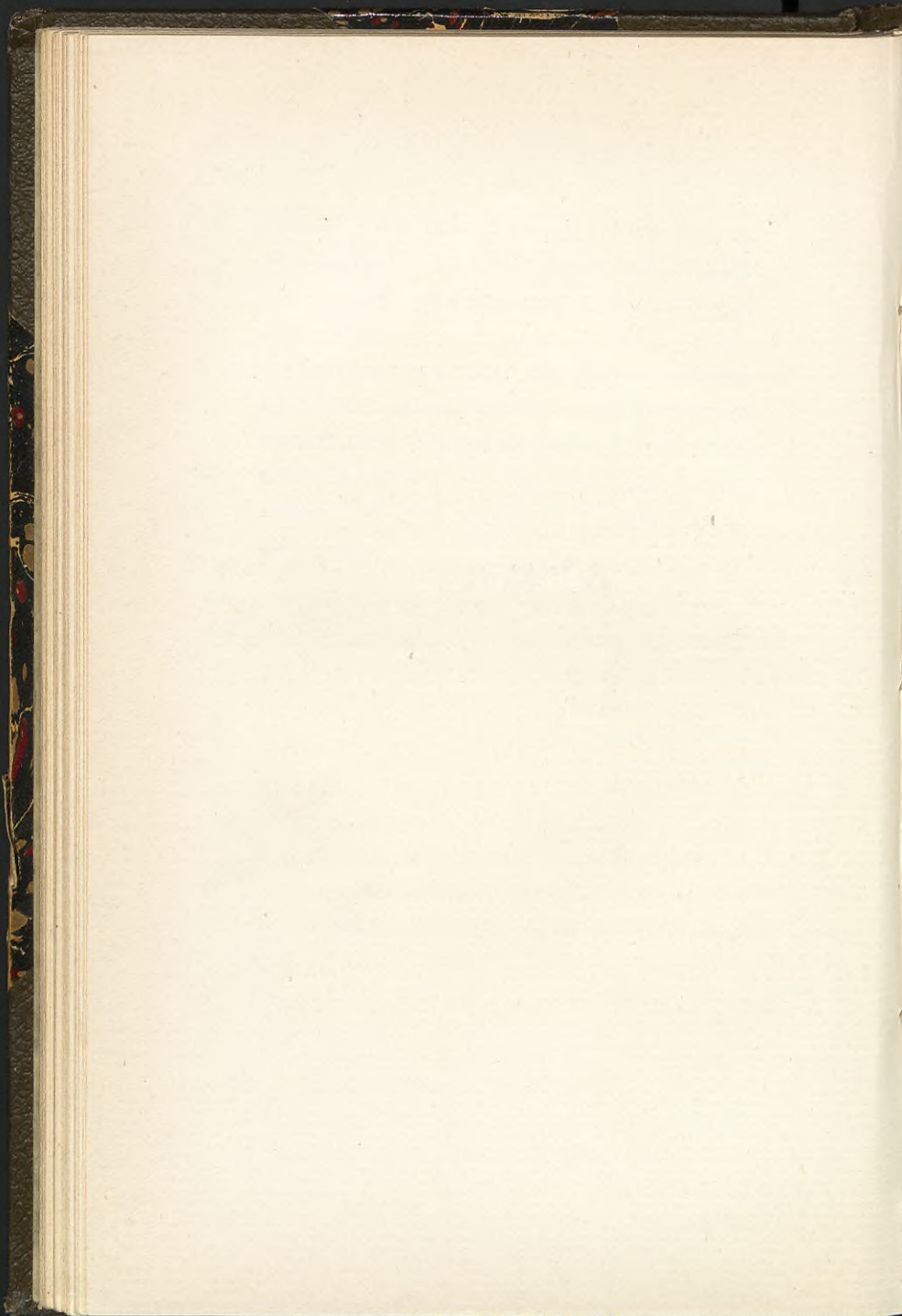
V.

Rent eller icke rent — : stannar du vid det, kommer du ingen hvart. Rent sanningsintresse är ej för en människa. Polaritet är i allt. Utan orenhet ingen renhet, ingen

flamma. Att pina sig med frågan om ens sträfvande är rent eller icke är lika hopplöst som att vilja göra upp med om lifvet är godt eller ondt. —

Men på vissa dagar såg jag en horisontlinje öfver hafvet, som var mig det kroppsvordna löftet om mänskotankens seger. Tag med, tag med i din själ den linjens makt! ropade allt hvad som är af Tantalus' blod i mitt hjärta.

BÖCKER



Man är stundom frestad antaga att läskunnigheten på de sista hundra åren snarare af- än tilltagit. Inför ett sådant faktum som att Jean Paul en gång kunnat vara populär kommer man på den tanken. Man kan icke säga, att han skrifvit för de i bästa mening läskunniga, men säkert är, att det goda i hans böcker — och detta utgör en mycket stor del af desamma — kräfver till sitt fattande en grad af läskunnighet som nu för tiden är föga vanlig. Äfven i Sverige har Jean Paul hört till de mest lästa af utlandets författare, ännu så sent som efter midten af 1800-talet. Hur många människor finns det i nutidens Sverige som skulle uthärda att läsa en roman

af Jean Paul? Redan "Törnrosens bok" är ju för besvärlig. —

Böcker som man blir *färdig med* äro rakt inga böcker. En riktig bok är en outtömlighet, liksom ett riktigt lyriskt poem. De verkliga amatörerna af den ädla skrifkonsten känner man igen på, att de ge den största njutningen vid omläsningen. De duga därför endast för läskunniga — ett nästan lika sällsynt släkte som de goda författarna. —

Publicitetens tunna luft! När en diktare blifvit offentligt erkänd och offentligt hatad, är han som ett träd som flyttats från sin goda fredade växtplats i skogen ut på en stadsgatas asfalt. Den moderna litteraturen ger mestadels bilden af en park eller trädgård. Afsiktligheten skär i ögonen. —

Att icke vilja synas mer än man *är*: i denna till synes så enkla princip ligger det imposantas hemlighet hos de största diktare; bildningens spets.

De enthusiastiska bekännarna, de högst

uppriktiga biktarna och högst obarmhäftiga själfanklagarna skriva nästan alltid efter den motsatta principen. —

Det är kraftigheten af ett inre solsken, som förlänar ett verk detta som man kallar klassicitet, d. v. s. mogenhet och färdighet. "Pessimism", "optimism" — likgiltigt: solskenet är lika nödvändigt för det ena som det andra. —

När en *skribent af blodet* dömer falskt och orättvist, kan detta falska omdöme vara af mer värde för sanningen än den blodfattiga medelmåttans rättänkeri. När den brinnande Barbey d'Aurévilly nedgör Leopardi — mordaci sale — äro mig dessa sidor värdefullare än alla filologernas hymner. —

Det sägs att "essayn" skall vara något specifikt modernt, en ny litterär form. Det är något vröfl. Det är bara den litterära geschäftsessayn som är en modern invention. Emerson skrifer sina essays alldeles som

Meister Eckhart sina predikningar och traktater. Det bästa är alltid likt. —

”Hvad för något! Har ni aldrig hört talas om den beundransvärde Brandellius eller den högst snillrike Mogusius, universums öga och universums hjärta, kända öfver hela den bildade världen?”

”Aldrig i lifvet!” utropade den resande. ”För Guds skull, säg mig hvad det är för märkvärdigt med Brandellius!”

”Ni är tydligen föga hemmastadd i litteraturens republik, som kan framställa en sådan fråga,” genmälde den andre. — ”Brandellius har skrivit ett sublimt loftal öfver Mogusius.”

”Och hvad i all världen har då Mogusius gjort för något för att bli förtjent af en sådan lycka?”

”Han har skrivit en charmant dikt till Brandellius’ ära.” *Goldsmith.* —

Det har funnits författare som någon gång skrivit ting, som de ej förrän efteråt fattat

betydelsen utaf. Det var icke det sämsta af hvad de skrifvit.

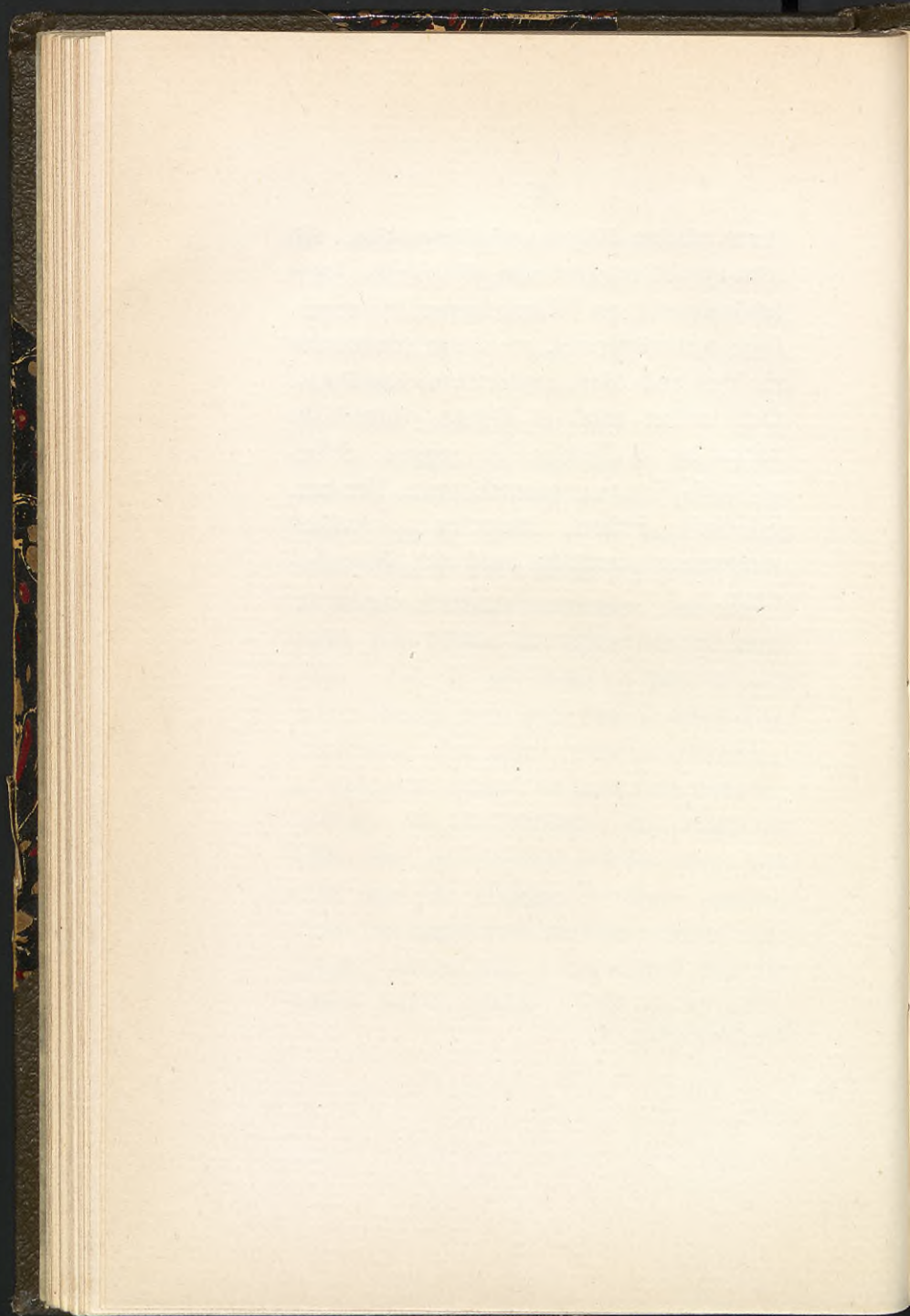
”Jede Productivität höchster Art, jedes bedeutende Aperçu, jeder grosse Gedanke, der Früchte bringt und Folge hat, steht in niemandes Gewalt und ist über aller irdischen Macht erhoben. Dergleichen hat der Mensch als unverhoffte Geschenke von oben, als reine Kinder Gottes zu betrachten.”
Goethe, 1828.

Ja, här talar erfarenheten sitt väldiga klara saftiga språk. Men Goethe var naturligtvis bara en naiv tölp, jämförd med de moderna skeptikerna, för hvilka allt sådant är bara en filosofiskt oskolad hjärnas sludder. Nog vet *vi* hvad ”inspiration” är! Vi ha ju aldrig besvärats med några påhälsningar af sådana där ”reine Kinder Gottes”. Så kom inte och gör dig till! —

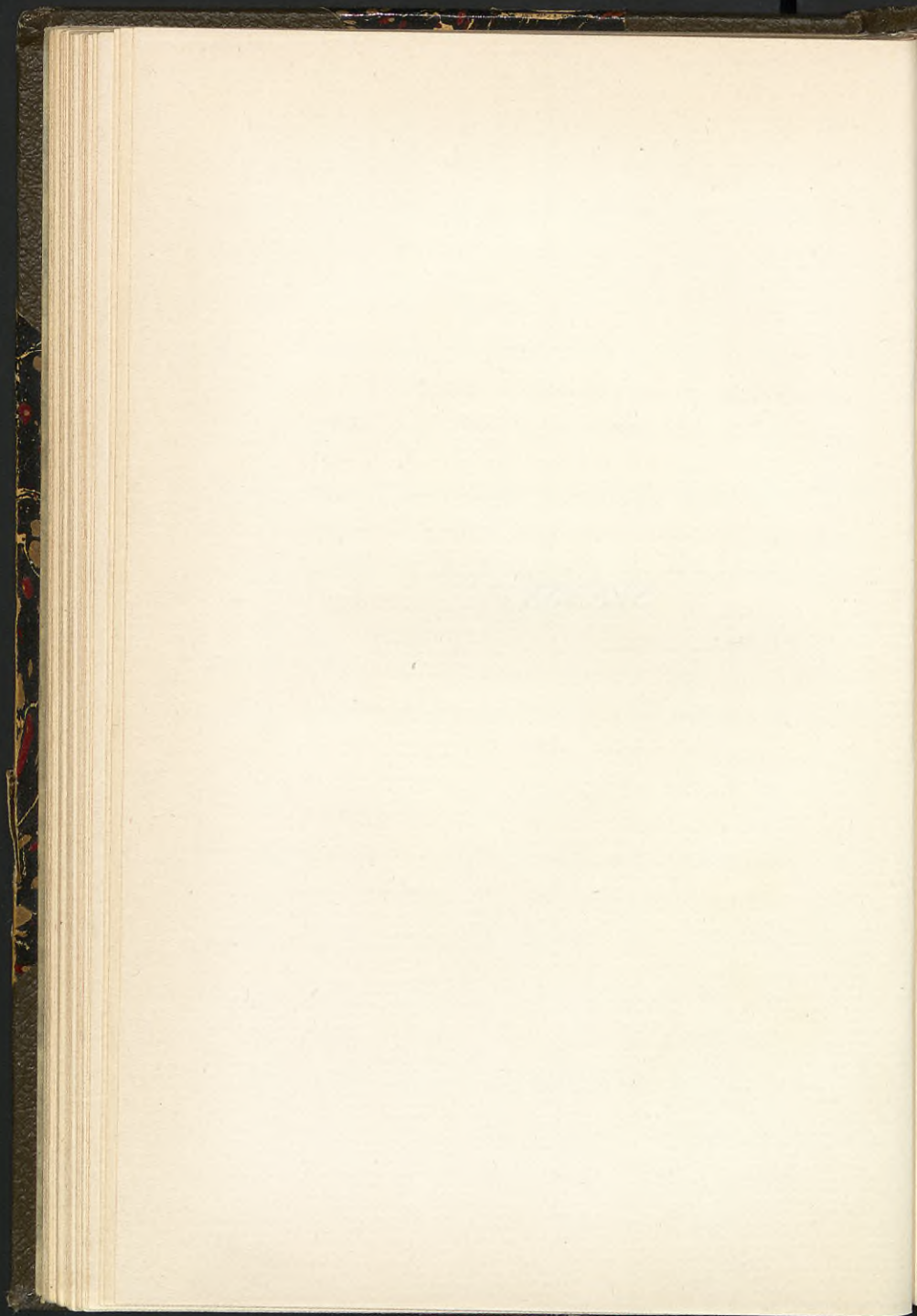
Kan där vara något värdt att betrakta hos sådana män som en Carlyle, en Emerson, måste det vara af samma slag som det, som

är värdt att betrakta i en antik staty: stil, sinnesstyrka, storhet. *Hvad* de tänkt betyder mindre än deras vilja att tänka, fänkandets handling i dem, dess plastiska utformande af deras karaktär, lif. Så snart jag lyckas sätta mig i kontakt med en karaktär, en lifsstämning som dessas, öfverströmmas jag af känslor af en art som liknar dem med hvilka jag tänker på de heligaste minnen. *Hvad* är det verkliga i historien annat än kedjan af sådana karaktärer. Detta subtila band, som frälsar och håller när allt annat faller. Det är en spindelväf som bär den tunga världen med hela dess fruktansvärda maskineri. De stora tyskarna måhända i all synnerhet ha haft en kraft i sin lifsföring som gör dem till föredömen, en förmåga att hålla fast och förfölja sitt lifs tanke och ideal som är viktigare än deras resultat. Finns det något verk af Winckelmann eller Lessing som nu kan ge oss något? Men lär känna deras karaktär, deras sätt att lefva,

deras väldiga längtan och ljuspassion, och man upplefver något som gör en rik. Justis berömda bok om Winckelmann är sannerligen intet mästerverk, men hvad den betyder för Tysklands bästa ungdom kan ej beräknas. Och hvilket antal af sådana *plutarchiska böcker* har ej Tyskland att uppvisa. Schellings och Platens ungdomshistoria. Herders, Schinkels, Fichtes, Nietzches . . . hvilken vårstorm af karaktär, mod och ljusenthusiasm.



SVENSKT



Där är en ljus väg i det svenska! Aprilljus och flygande skyar. Vi glömma det —, men allt det bästa hos oss har den teinten. Hvad är summan af det som lefver hos Tegnér om ej drömmen om detta, sorgen öfver att lifvet blef blaggarnsdagar i stället för sidendagarna af det svenska: hans verkliga natur. Hvarför ej decidera sig för sidendagarna . . . för aprilljuset, för violdoften? Hvarför blef det bara en kvidan, en gamlings vemod vid åsynen af ungdom. Där är en evig vår i en människa, och man gör ej ostraffadt våren till ett intermezzo. Där är ett öfvermod i klagan, som hämnar sig. Skalden leker med mörkret, säker som han är i hemlighet om att dagen är där under allt och kommer. Till sist blir mörkret där.

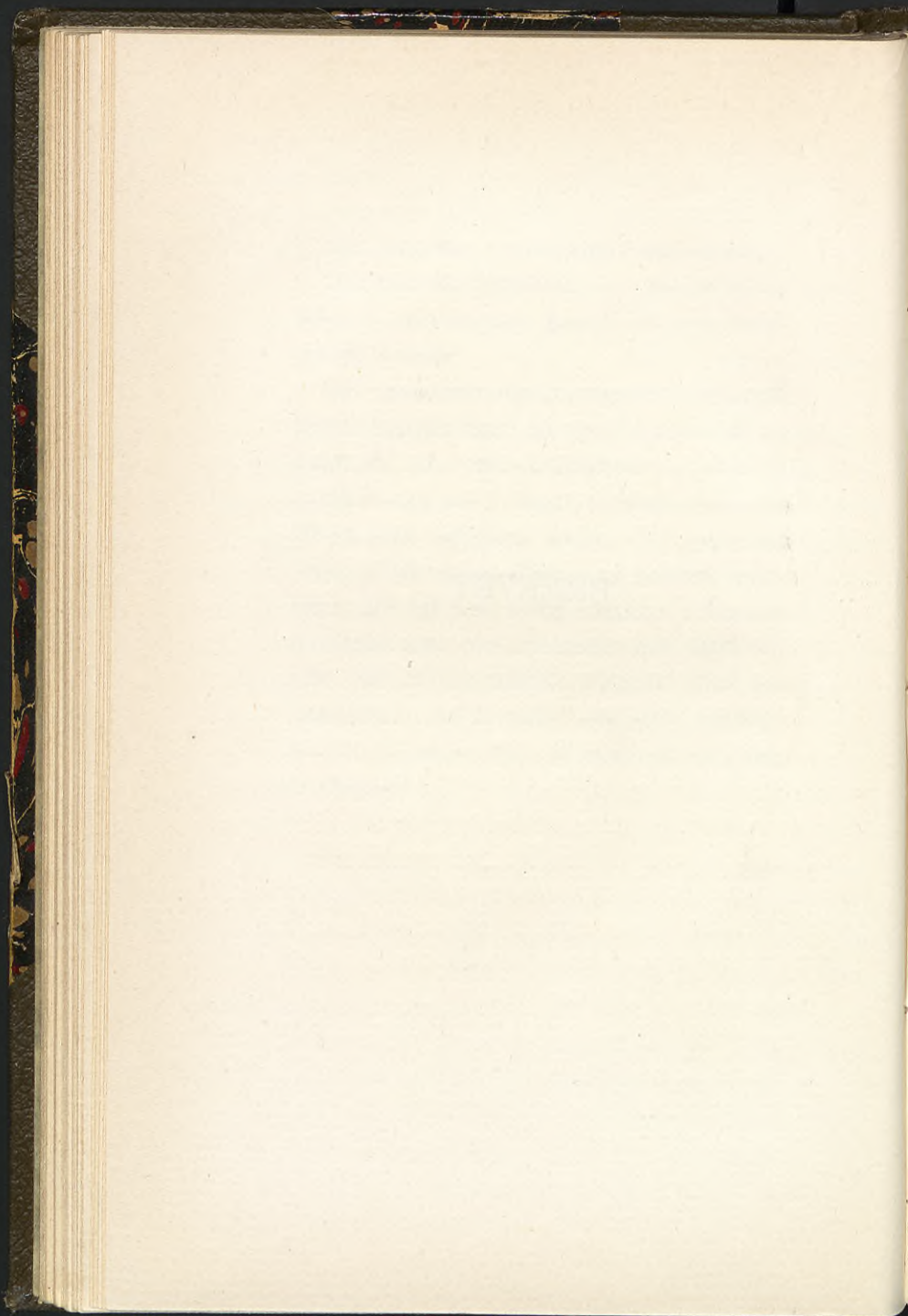
*

Den svenska språkdoften: marsviol.

Den svenska språkstilen —: jag ser hafvet blåna i aprilmorgon genom en rad blommande hasslar.

Det oemotståndligast suggestiva en poet kunde hoppas låge i ett upptäckande och utnyttjande af vissa möjligheter i svenska språket som stå i intimt förbund med, för att tala på Schillers språk, den etheriska delen af vår natur. Därur en nordisk helle-nism, allt det som aldrig existerat i Norden annat än som doft och aning hos några få. Det Thorild-Almquistiska förenadt med det Tegnériska. Att klassiskt befruktar nordiskt är ett; ett annat vore att nordiskt gaf teint åt klassiskt.

BREFVET



Det bästa som skrivits af de bästa författare har en illitterär prägel. När en författare kommit till den punkt att han själf tydligt vet och kan bestämma hvad det är hos honom som ger de oförgängliga orden, är det ofta förbi med hans verkliga kraft. Aromen har flytt, han är rätt och slätt litterär arbetare. Några återvinna den nobla spontaneiteten i den sena ålderdomen, inför dödstanken. Det gjorde Thomas Carlyle. Då föraktade han allt hvad litteratur heter; det enda han skref var sina *Shakespeareska bref* — som jag tror man kunde kalla dem.

Synd att verklig brefskrifning i våra dagar, förmodligen tack vare det stegrade geschäftsmakeriet med pennan, börjat bli en sällsynt-

het. Ty till att skrifva bref som tåla vid ljuset riktigt fordras ett visst oskuldsförhållande till pennan, som är mycket sällan förekommande hos "män af pennan". Ett oskuldstillstånd som öfver hufvud är den goda stilens hufvudbetingelse. "De bästa skriftställarna voro de, som skämdes för att vara skriftställare," säger Nietzsche. — Det finns också författare som egentligen icke skrivit något annat läsvärdt än sina bref. Det är sannerligen icke de sämsta.

Det verkliga brefvet är en af de största litterära formerna — just därför att det *icke* är litterärt. Många kvinnor som med nöd behärskat syntaxen ha skrivit mästerliga bref — så länge de varit förälskade.

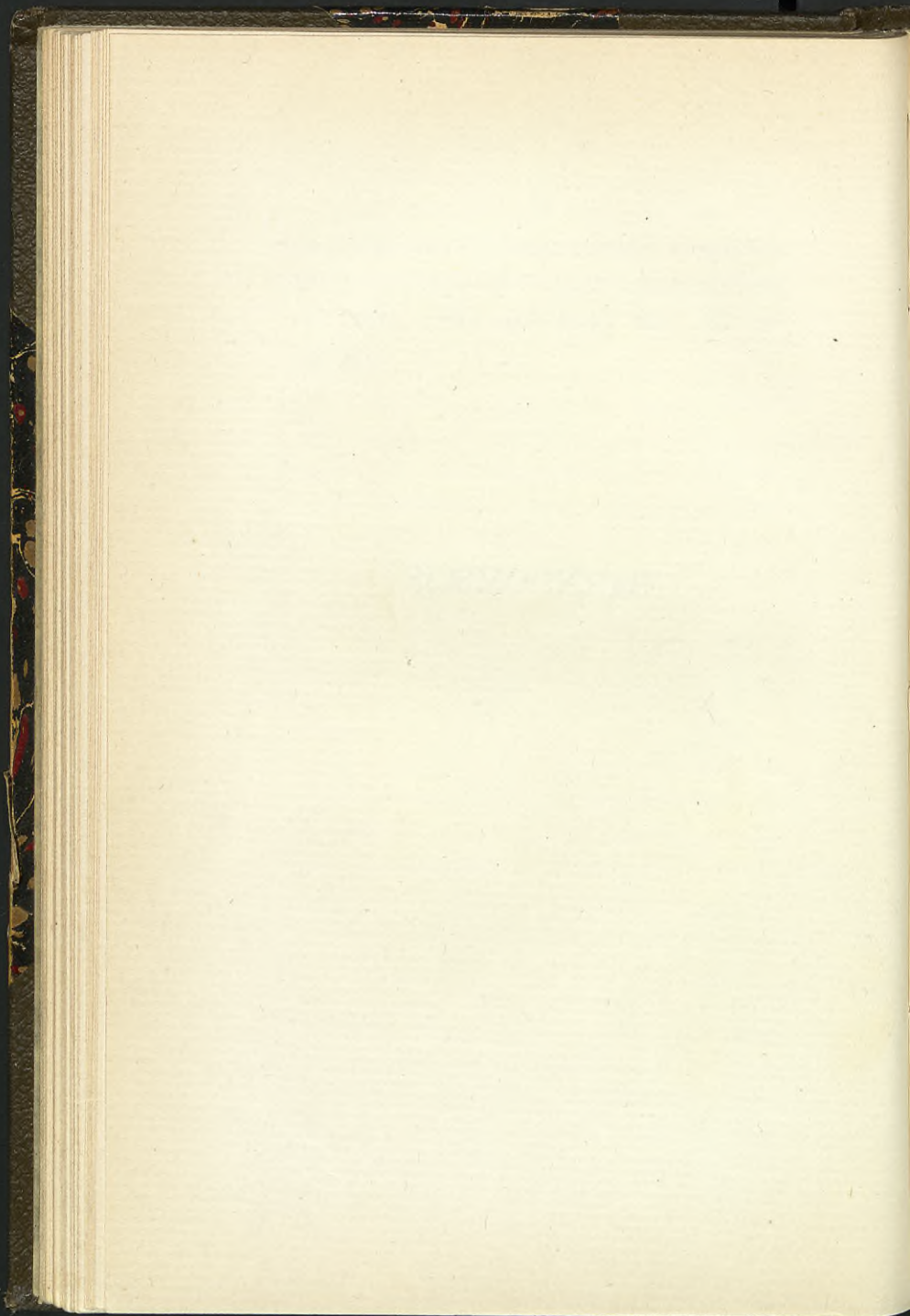
Efter "Frederick the Great" skref Carlyle intet större verk, heter det ju. Men hur produktiva, hur sant poetiska, mänskligt sköna och storstilade äro ej många af hans bref från denna tid (de flesta till systemn och de begge bröderna, den ene af dem i

Amerika). Var Carlyle någonsin stor? Ja, han är det här, som 80-åring, vandrande i höstdagen på den gamla skotska kyrkogården (Annandale), där hans kära hvila — "så stumma och stilla nu; de, som annars brukade vara så blida i ansiktet, när de sågo mig komma".

Hvad ett mänskolif är för en fattig sak . . . till och med då det är lefvadt djupt och starkt och hoppfullt af en "vis" man! Och hur ofta har han ej själf — en af de sista af "the great readers" — gjort denna reflexion, när *han* vände det sista bladet i en sådan bok. — "Men en essay är icke något bref," säger James Russell Lowell en gång i ett bref, när han finner att han icke varit älskvärd nog. Jo, visst är den ett bref! Och det är ju allt hvad vi skrifva verkligt och lefvande. Det är bref till våra vänner, de samtida och de kommande. Ja, Petrarca skref bref till de döda också! Är *det* icke hela den mänskliga "bildningen":

en brefväxling? Vi sitta och läsa hvarandras
bref, vi meddela att vi riktigt bekommit dem,
och söka svara och tacka efter råd och
lägenhet.

BARNDOMSLIF



De tidigaste barndomsminnena äro som svaga kornblixtar vid horisonten en sommar-natt. Ofta förenade med vissa smak- och luktsensationer, omöjliga att fånga, skugglikt förfladdrande när man vill taga dem och se dem i ansiktet. De kunna komma öfver en under tillstånd af andlig klarhet och njutning; tyckas elektriskt genomströmma hela organismen, man minnes med hela sin kropp, ville man säga. Man står vid ett mörker som tyckes laddadt med ljus, explosivt, mäktigt. Ögonblick som lämna efter sig högsta glädje, odödlighetskänsla, en aning som säger: intet kan tagas från dig. Själens föruttillvaro, som den äldsta filosofin trott,

tyckes varsla i denna minnessällhet, som knappast liknar något annat i själens lif.

— — —

Barndomens fina, lefvande förhållande till naturen! — Hur kom för oss nya tidens människor, särskildt germaner och slaver måhända, denna känsla, denna förvissning om det godas öfvermakt, som är vår heligaste erfarenhet ur vår kärleksandakt inför naturen? Denna innerliga kärlek till jordens lif, vårt hem, är icke den en hel ny utvidgning af själen, en juvel som ingen annan tid i människans historia har maken till? Som barn hade jag en synkraft, en förmåga att upplefva naturen ekstatiskt, som jag sedan aldrig ägt i den graden. Hvad jag då kunde känna en blek dag mot våren på en knoppande skogssluttning står för mig nu som en öfverjordisk verklighet.

Den sommar som kom detta att för första gång slå ut till tydligt lif i själen var också den första mörka sommar jag upplefvat.

En naivt afundsam känsla kunde stundom betaga mig inför blommor och träd. Blommor och träd lefde i en förnäm ensamhet och afskildhet från den vanliga världens fullheter och olyckor och småaktigheter, föll det mig in. Denna känsla erfar jag starkt vid återseendet nu midt i fulla sommaren af en trakt, som jag annars varit van att se endast under de öfriga årstiderna. Allt står präktigare och rikare, men likväl råder en finare högtidligare stämning i den stora yppigheten; det är själfva den tunga lyckan som hvilar sig öfver dalens täta sluttningar. Knappt en människa har satt sin fot här, från vårens och skolans slut intill sommarens höjdpunkt, knappt ett öga sett paradiset, men dess lyckliga undersåtar hade icke saknat människorna. I leende öfverlägsenhet tycktes de hviska till hvarandra — kanske medlid samma? för det genom mitt bröst. Och däruppe i det hvita huset gick den gamle och läste bibeln och slogs med sina spöken och —

oss; vrålande som en tiger när vi tagit fel på en latinsk ablativ eller en hebreerkonungs slaktningar; med blåsvarta händer och blodsprängda ögon farande öfver oss dag efter dag och försäkrande oss om vår framtids ohjälpliga förspildhet.

Var det aningen om det fruktansvärda hos en människa, som kom ekstasen att lysa fram för mig mot molnet af denna sommar?

Han är vansinnig, sade jag mig själf (alla människor visste det ju), men — äro ej människorna, dessa "vuxna" människor förryckta, som sätta pris på att pina in i barn hvad som aldrig i evighet kan vara annat än nonsens för barn?

En pedagog af en stil som icke finnes mera. Skall man säga — lyckligtvis! Hvem kan afgöra?

Jag känner hans hårda näfve på min kind den dag i dag, ser den blåsvarta handen med de svällande senorna rycka i katederbordet i raseri, ser honom komma öfver

gården som ett åskmoln, medan våra ängsliga läppar mumla öfver Ellendt-Seyfferts regler och undantag, förbannande de vidunder som "uppfunnit latinet". Ty liksom det funnits naiva "fritänkare" som trott religionen vara en prästuppfinning, fanns det bland oss en besynnerlig myth om att latinet vore ett språk som aldrig talats, utan konstruerats ur luften af människosläktets hatare och ungdomens bödlar; en hemlighetsfull lära som tyckes ha hört till anstaltens traditioner — eller kanske har den en gång funnits i andra också.

Denne man skall ha varit en stor kännare och beundrare af den klassiska, speciellt den latinska litteraturen. Han lät oss aldrig ens ana att det existerade något som hette den klassiska litteraturen. För oss var den latinska andan ursinne och blodsprängda ögon. Två gånger hade hans goda latinister anlagt eld på gården, och de gamla ekarna vid boningshuset buro ännu märken i kro-

norna. Dessa goda romarfrön hade fått fortsätta studierna på andra sidan världshafvet, om de nu icke afbrutit dem — af välgrundad "fruktan för vetenskapens afgrund", som det heter i det ryska lustspelet.

Den stränge skolfuxen af filistertyp är löjlig, men denne man var af äkta slaget. Det var det försonande hos honom (fast ej för oss) att han icke var komisk utan skräckinjugande, verkligt fruktansvärd. Hur vi skrattade sedan åt vissa "stränga" lärare i stadsskolan! En mans vrede är något som ingen filister kan göra efter. Där var romaranda i detta sargade mannasinne.

Han hade hållit tal för kungen på latin, berättade bönderna. Hvarför på latin? Jo, kungen var så lärd (han var "Europas lärdeste monark"!!) att han endast kunde tilltalas på latin.

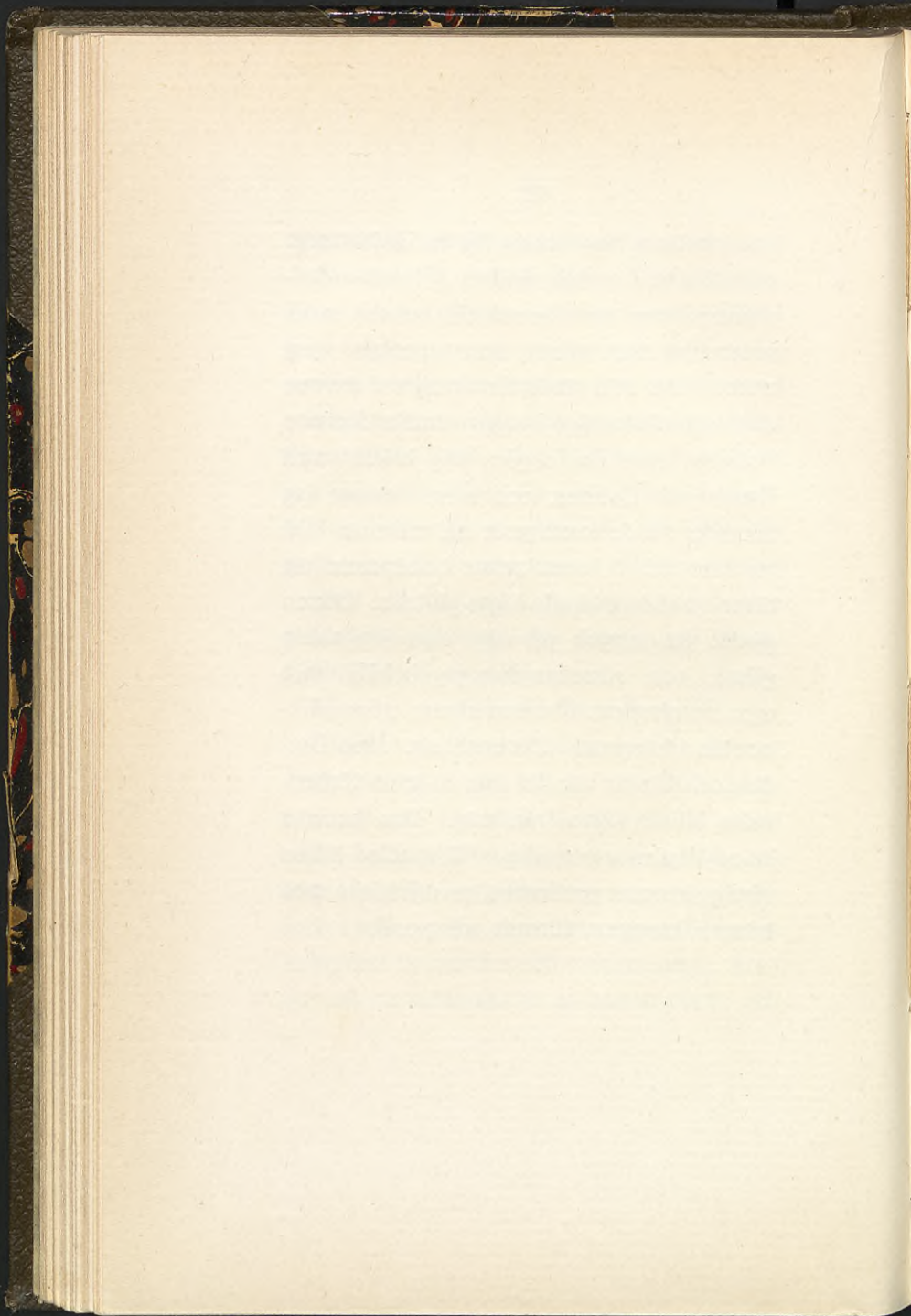
Hans uppträdande var prägladt af en viss akademisk eller romaraktig pomp, och han talade med en Tegnérsk efterklang i perio-

derna; svenskt och tonfast, men, som nästan alla "riktiga svenskar", med ett visst svasigt, kvasimanligt koketteri. På slutet, när hans sjukdom mognade och han tillfälligtvis var relativt fri från sin ilska, kunde han bli imponant i sitt lidande och nedlåta sig att tala om mänskliga angelägenheter till och med för oss. Kunde hålla små haranger öfver Gamla testamentet, talade med hån om föraktarna af bibeln, till hvilka han äfven (och med rätta, ty hvad har en pojke med sådant att skaffa?) räknade oss. Vi skulle bara vänta! Den dag skulle komma, då vi skulle förstå hvilken tröst och visdom där var att hämta i den boken. Lifvet må i sanning vara en läcker historia, tänkte jag, 12-årige hedning, om man en dag skall behöfva söka sin tröst i sådant! På hans skrifbord låg bibeln alltid uppslagen den sommaren. En natt drömde jag en ohygglig dröm. Jag var ensam i skolbyggnaden; dörren från vårt klassrum till kontoret stod

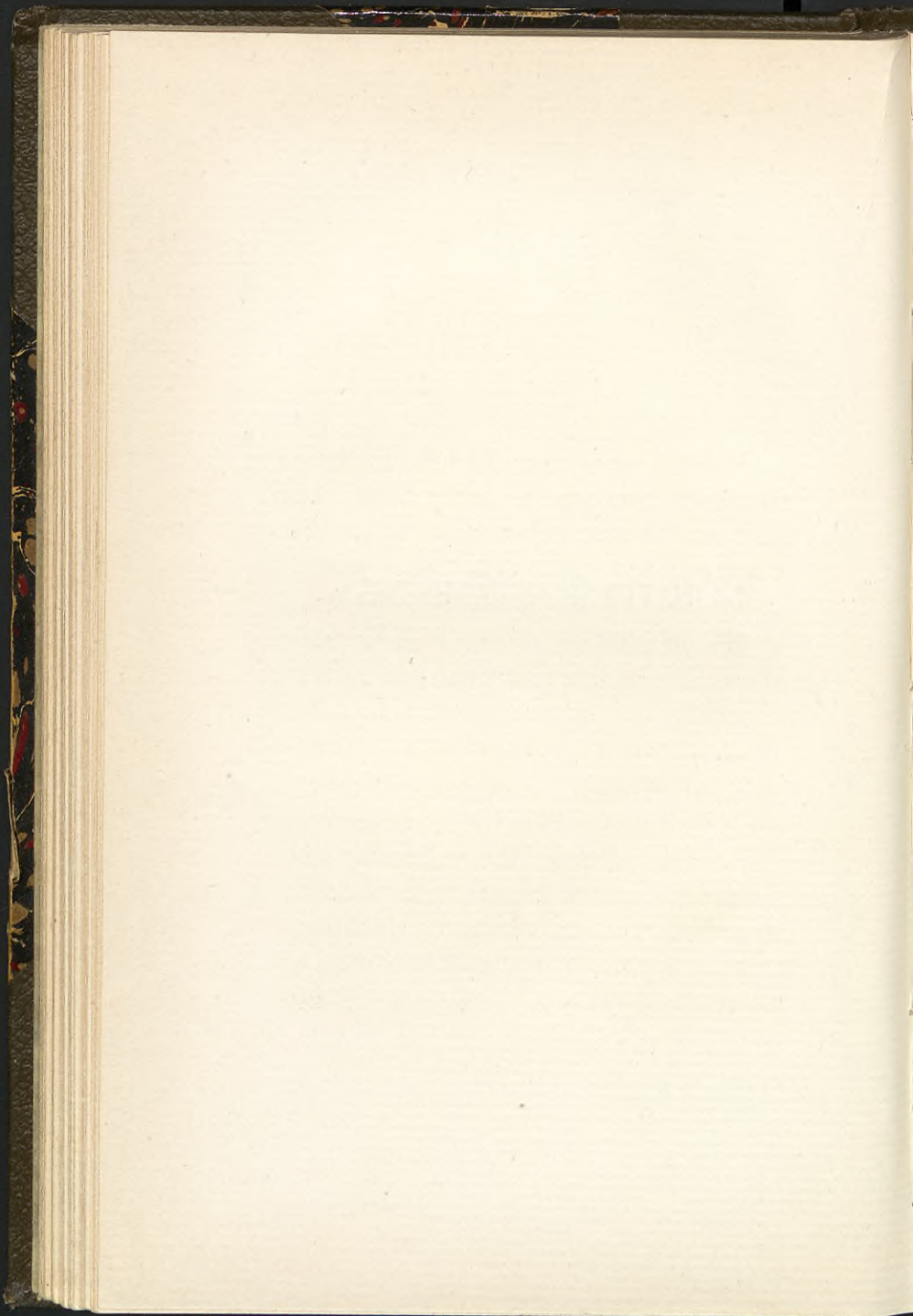
öppen, jag smyger mig in, ser mig försiktigt omkring. På bordet ligger bibeln öppen, öfver bladen ligger en stor blank köttknif med lång spets. Jag närmar mig skälfvande, har en känsla på mig, att *han* är därinne i rummet någonstans, fast jag icke är i stånd att upptäcka hvar. Med bankande hjärta står jag vid skrifbordet. Så går jag bort till bokhyllan, vill taga ut ett band med hvitt och guld på ryggen som väcker min nyfikenhet — och där, därinne i dunklet bakom hyllan varsnar jag plötsligt den vansinniges skadeglådigt grinande ansikte.

Hade vi medlidande med honom? Har en pojke medlidande? Och med en lärare! Hvad visste vi om hur en människa kommer till det yttersta. Kanske hade vi väl också en instinkt inom oss som gjorde oss obenägna för sympathi med en person som icke kände andra medel att upprätthålla sin auktoritet än hårdhet och vredesutbrott. Han var oss en människa ur en annan värld, och

han ingaf oss ringaktning för en lärdom som satt sådana karaktärsfrukter. Intet undervisningsämne var föremål för en så stark vedervilja som latinet, hans speciale. Jag minns lifligt min glada förvåning vid åsynen af den gamle knotige hyggelige smålandsgubbe i staden, som skulle göra mig bekant med Cæsar och Ovidius, och hvars timmar jag räknade till de kostligaste på schemat. Då jag kom till "Aurea prima", häpnade jag öfver att sådant kunde sägas på latin. Dikten gjorde ett intryck på mig, som jag aldrig glömt, och alltsedan har jag behållit min egen mening om Ovidius såsom större diktare än filologerna vilja erkänna. Med Ovidius och Cæsar var det som hade en förbannelse blifvit tagen från mig. Den hemska latindjävulen var med ens förvandlad till en vänlig, tolerant gentleman, en människa med hjärta i kroppen, förnuft och poesi.



NORDTYSK STÄMNING



Hvar stad har sin speciella doft. Det finns visst ingen stad där det luktar hästar och tobak i en så mäktig förening som i Berlin. Hamburg med sitt eviga "Schittwetter" sticker inte i näsan så kryddigt och stimulerande som det torra Berlin; dess atmosfär har en blid och vissen stämning, som icke är preussisk.

Och ha inte människorna också ett saktmodigare, urbanare utseende här än i Berlin, som de nästan alltid tala föraktligt om? På ett gammalt torg står ju Lessing själf (som hamburgarna gaf åtta hundra thaler om året!), den förkroppsligade urbaniteten.

Det är ljufligt att flanera en sval höstdag här genom de gamla dunkla gatorna upp mot

S: t Pauli eller ned mot frihamnen med dess friska, glada lif, dess gamla skepparkneiper och fattiga härbergen. Dessa gamla kolera-gränder, som se ut som om elden hade slickat dem, tycker jag om att färdas i. Har man stannat stilla framför en sådan lång, smal ränna, och så plötsligt, som genom en kikare, får öga på en bit af hamnen nere vid andra ändan, med master och segel och brokiga skorstenar som glida undan och undan, ger denna syn ett så drömlikt och theatermystiskt intryck. Där kan vara något besynnerligt vältaligt i en skeppsmasts eller ett segels rörelse, när man ser dem gå öfver en sådan smal strimma, komma ut ur den ena svarta randen och gå in bakom den andra. Det ger den där känslan som brukar uttryckas i ordet — "tiden står stilla"; och man kan känna det som kunde denna morgon lika så godt vara den när Ansgarius satte öfver floden i fiskarens båt för att ta bort till Bremen, som den när Imperator sänker sig ur dockan vid

det elektriskt aflossade champagneskottet för kejsarens hand. Teaterchangemanger kanske alltihopa och inte så värst allvarsamt väl. Vi slå oss ned och titta på ståten och röka vår cigarr, medan halfva hamnen håller på att slå en kullerbytta för flodvågen efter det väldiga skeppet.

Vissa månader, årstider tyckas gälla för vissa människor. Lessings årstid är september. Hans kylighets ljusa och sobra poesi är en andens september. När jag sitter häruppe öfver Elbe på höjden af S:t Pauli, med hamnarnas alla svallande armar, som evigt gå med grof sjö, och varfven och floden under mig, allt beglänst af det fint grönskimrande höstfirmamentet, som ler ett tryggt, friskt leende åt alla människornas försök att plumpa ned det med sin rök och sot och os, strömmar det in i mig ur denna bild något af det fina glädjeljus som är den Lessingska (och den tyska) tankens karaktäristikon; och det förekommer mig naturligt att

Lessing kände sig väl här, kände igen sig själf också i *språket*, d. v. s. plattyskan, det stora tyska hafsspråket (märk att det var en inbiten nordtysk som gaf Tyskland Odysén), som är mindre pappersspråk än något annat litterärt språk, plastiskt, pregnant, klangstarkt — i sin poesi så doftande som den hvita Orchis i marsklandens ängar.

Lessings härstamning pekar ju åt denna kant af Tyskland, om han också var en schlesier af födsel; säkert är att man träffar här bland folket en typ som man kunde vara frestad att kalla den Lessingska. Jag har sett den bland Elbeskepparna stundom, bland bönderna som komma in till Centralmarkt, det stora grönsakstorget, med sina produkter — de präktigaste ansikten jag sett i Tyskland. Jag undrar om ej "Rembrandt-tysken" gjort studier vid frihamnen! Lessing hade han ju inte vidare hjärta för, men han skulle i stället ha funnit det renaste Moltkeansikte i världen: där var en bonde därnere som var

så lik fältmarskalken att alla människor lagt märke till det. En hög, mild man med ett smalt ansikte, som heller ej var olikt Emersons, hvilket ju står Moltkes mycket nära. Jag hörde honom på afstånd en gång i ett lakoniskt platt yttra några invändningar till försvar för någon af någon anledning häftigt klandrad person. Han blef öfverröstad af de andra, hvaribland ett par fruntimmer med hår på tänderna, som man säger. Han teg, lagade sig sin gök ("kaffeepunsch") och utbytte ett resigneradt leende med sin vän värden borta vid disken. Men i detsamma fick han en blick från en af de håriga — det var den olycklige mannens fru — som skulle gått en annan genom märmg och ben. Den var sådan att hade den träffat ett fat mjölk skulle mjölken skurit sig i samma nu. Men den vise Moltke var inte af mjölk. Hans anlete lyste lika stilla i septemberljuset och tobaksröken.

Men kärare än alla andra platser i staden

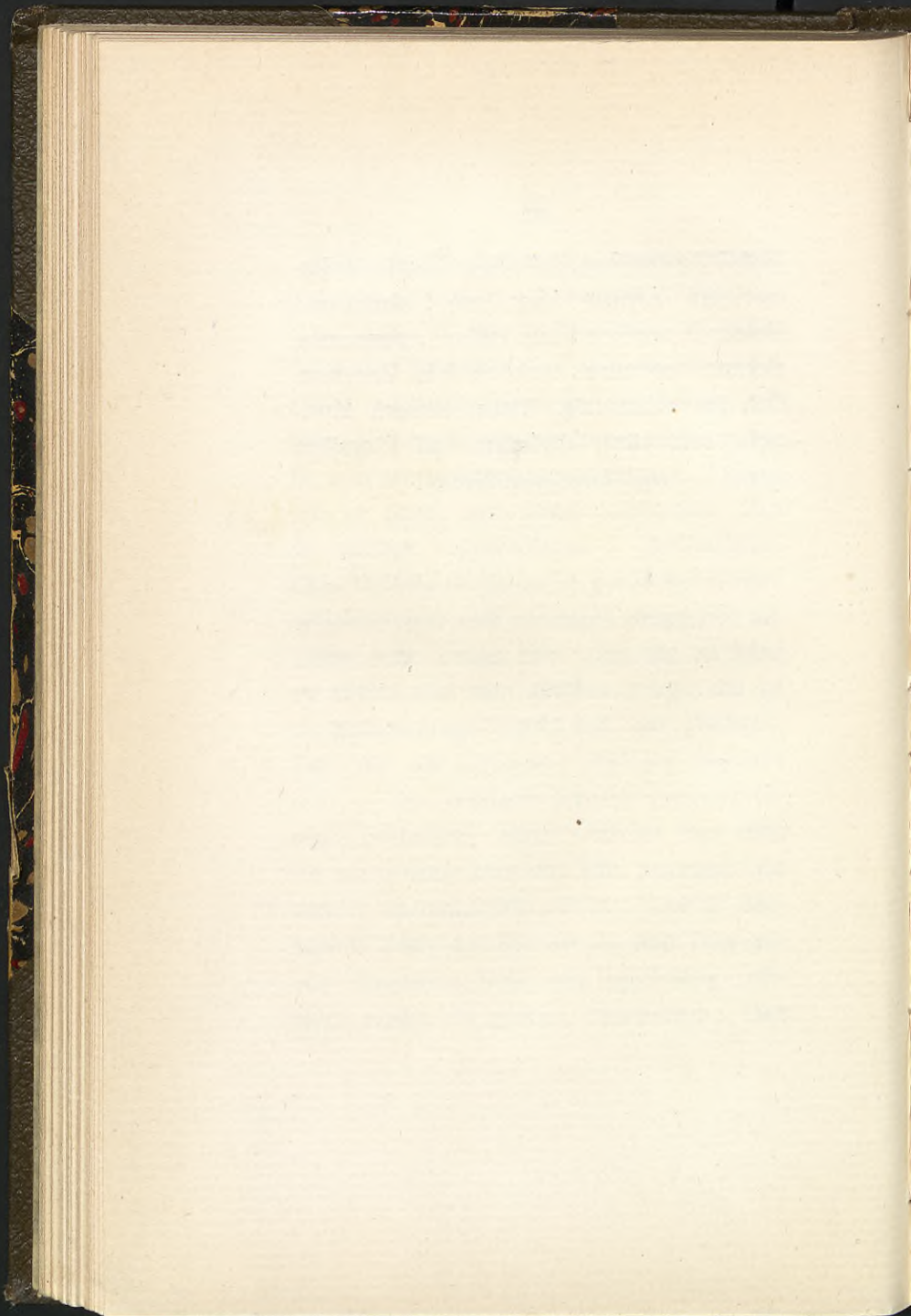
var mig Grosser Neumarkt, strax innan man kommer till S:t Pauli, för dess många bokkärrens skull. Gamla solkiga böcker kan jag godt lida, böcker som bära märken af att ha varit människors vänner och sällskap och goda kamrater. Ty det är en boks mening: vara god kamrat, och det var deras författares. En smutsig Ariel-Shakespeare med bilder, som tillhört en sjöman ombord på det och det skeppet, köpt en decemberdag i Cardiff, är mer Shakespeare än boklådans lyxtryck, som Shakespeare själf nog hade funnit för fina för sin enkla person. En Cervantes från Buenos-Aires, Rivadavia, får jag för några groschen och en spansk fattig fans hjärteutgjutelser på köpet i marginalen. Och Luthers härliga bibel behöfver man inte genera sig för, äfven om en gammal kvinnas tårar skulle fläckt bladen och fingrarna inte alltid varit rena, när de vändt i dem. *Boken* är inte salongsbok, och de andra äro det heller inte, om de äro af

rätta sorten. Tusculanerna köper ingen människa, du får hela bandet för ett par nickelbitar, men Ciceros käcka mod ha inga "läsarter" förfalskat. Och de mörknade sidorna i en gammal sliten Ségur passa mer till Borodinos järnhimmel och Ney än en läcker Nelson med band i konditorstil. Det passar alldeles förträffligt att många böcker nu för tiden komma fram i en utstyrsel som gör att man lätt kan förväxla dem med konfektlådor; det passar bara inte till en Ségur och författare af hans slag.

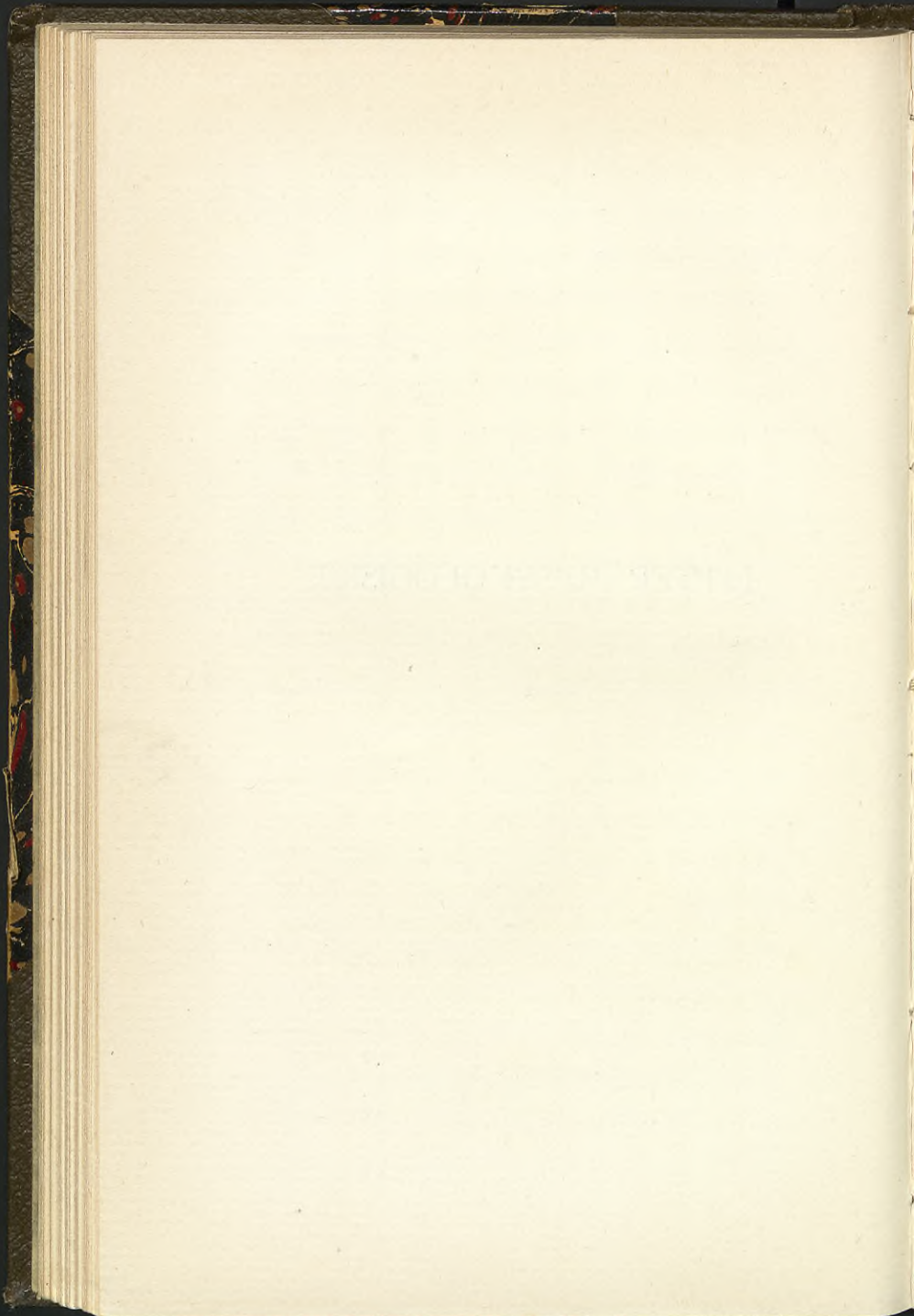
Hur mången solig förmiddag har jag ej stått här vid kärrorna på detta gamla torg och letat bland böckerna. Och händer det mig inte ibland att jag kunde vara färdig resa till Hamburg för nästan intet annat än se hvad gubbarna vid "Beefsteak-Ecke" ha på sina kärror . . . Eller titta in till den förhärdade antikvarpekorralisten som skrifver hundratals dikter hvilka han låter trycka på sina reklamlappar och sticker in i böckerna.

Eller jag ville besöka den beundransvärda platanen som växer i Botaniska trädgården. Dess krona är som en liten skog; så måtte dessa träd ha sett ut som af forntidens människor omfattades med religiös känsla och som Humboldt såg så fint i Sydamerika. Ja, träd äro stundom personligheter. I Wien står en platan som liknar Sophokles. Och de ynkliga tallparodierna i Berlintrakten likna förlästa magistrar af pseudogermanska preussartypen med smutsgult skägg och ansikten som finniga svin. Jag såg en gång ett sådant träd som alldeles tydligt, och på ett genomoärligt lömskt sätt, bar glasögon. Det var det sorgligaste träd jag någonsin sett. — Den nordamerikanska sumpcypressen (*Taxodium*) växer i en hel liten lund för sig ej långt från den ädla platanen, och den är en tankevärld för sig. Det är densamma hvars doft förenat sig med Thoreaus och Emersons ande och lagt *Indian summers* svalka till grekisk halkyonism. Den

ljusblå Agapanthus, fet och svällande, drömer om Afrikas kärr, och i dammarna blossar Nymphæa i alla kulörer: purpurata, gloriata, coerulea; och en från Zansibar. Och jag hälsar dig, friska, järngrå Myricaria, som växer därhemma på Ringsjöns strand — och Ångermanälfvens!



LITTERÄRPSYKOLOGISKT



I.

När olycka träffar dig i tid då du befinner dig på höjden af dina syften, kan du bära den med bevarad jämvikt; träffar den dig i dalen af misstro till lifvet och dig själf, i irrvägens mörker, mister du fotfäste, inträder den *upplösning* som förde grekiska etymologer och moralister till den tanken att *lypä* (kval) vore att härleda ur *lyein* (lösa). Det kan icke vara annat än att uppmärksamhet på detta förhållande kunde sätta en människa i stånd att taga äfven döden med klarhet. Och man kommer ej ifrån Platos sats att filosofi (hvarmed den tiden menades detsamma som vi nu kalla "bildning") är förberedelse till döden.

II.

Vid 61 års ålder flyr Goethe på nytt till sin gamla *asyl*, som han säger —: Spinoza. Och nu går där upp för honom nya, friska ting i Ethiken, som han förr icke haft öga för. Ty, säger han — "meine Bildung hatte sich gesteigert" (Annalen). — Har någon tänkare någonsin fått ett testimonium af den styrka som ligger i detta faktum?

(Det var närmast för att frigöra sig från obehaget efter sysslandet med ett gudligt verk af Jacobi som Goethe denna gång tog sin tillflykt till Spinoza.)

III.

Goethes stora studier och ständiga lektyr äro uppfriskande att tänka på i stunder då man förtviflar om allt hvad böcker heter. Lichtenbergs och andras iakttagelse om betydande och produktiva män såsom meren-

dels föga hemmastadda bland böckerna passar i hvarje fall rakt icke på Goethe. Men visst finns det naturer som skulle varit rikare, om de läst mindre. För att tåla mycken lektyr utan att förslappas är det en nödvändighet att vara väl disciplinerad. Men för hvem skulle de bästa författarna skriva sina verk, om icke för produktiva naturer? Den saken är klar, om någon. Det finns författare som påstå att de skriva för att lära människorna att icke läsa böcker. Det betyder ju bara, att de vilja lära oss undvara *de andra* böckerna.

"De moderna författarna ha skrivit för publiken, de gamla för författarna." Montesquieu.

IV.

Den som uttalar hvad som har rätt att uttalas skall segra. Skärpa sin inre hörsel! Kunna urskilja hvad som har rätt att tala i dig från hvad som icke har rätt.

V.

Kanske är du en öfverflödig. — Alla de bästa ha varit tjenare. Genom att vara de bästas tjenare, blir man slutligen det bästas.

VI.

Sjukdom och olycka våra tillrättavisare? Men visa de oss verkligen *det rätta*? Det är kanske mycket nog att de visa oss att det rätta var oss fjärran, att vi äro fångna i det orätta; och man får vara tacksam. Skulle ej en Epikuros många gånger fått spotta sig själf i ansiktet i äckel öfver sin sats att inget öde rår på den vise. Ack jo, var säker på att äfven "den vise" får genomgå dagar och nätter, då var droppe af lifslust långsamt torteras ur honom och han är hänvisad till att helt simpelt vänta, liksom vi andra simpla dödliga, vänta tills solen behagar gå upp.

Den som är midt i floden af sin enthusiasm,

för honom är det en lätt sak att tala föraktligt om tvifvel och tomhet. Men tomheten *är* en verklighet, och när den är, då hjälper intet.

— Låta det regna.

Men om det lönar mödan?

Ignorera! Ignorera! Det är visst toppen af all visdom. Och ignorera först och sist sin egen lumpighet.

VII.

Det finns tankar, som det lönar sig att lefva för. Men tro ej att du därför är försäkrad mot allt hvad armod är. Det är lika reellt för det! Kanske allra mest, efter hvad några säga, just för den som har kraft att känna det andra. Och icke låta sig slå till marken af att det fanns de som se ut som om misären ej funnits till för dem. Den fanns äfven för dem.

VIII.

Allt skönt vill säga dig något. Allt skönt vill bli tanke.

IX.

Att skrifva är en sorglig sak, när man i hemlighet känner att man icke har rätt till det. Men en gudomlig sak just då man vet att man *har* rätt.

Det som har rätt att tala i dig: det är det hvaraf din säkerhet är gjord, ditt nödvärn och fäste i lifvet.

X.

Att man måste dagligen öfverbevisa sig själf om att man lefver och är verklig, d. v. s. har kraft till förbindelse med — sanning, om man så vågar säga —: frågan är, om man får se detta *måste* växa i makt och ljus, eller — minskas, aftaga, blekna.

XI.

De som icke haft respekt och helig känsla för glädjen kan man icke rätt tro på. Hela vår mänskliga natur i sin finaste känsla uppreser sig mot den tanken att det goda och glädjen vore blott något negativt, medan det andra (misären) vore det väsentliga och positiva, lifvets kärna. En människa som icke är fördärfvad af "kultur" behöfver bara se i ett barns öga för att förstå detta.

XII.

Att man lider af "världens orättvisa" bevisar först och främst att man — har god tid. De som haft något ordentligt att göra ha ignorerat allt sådant. De ha icke tid.

XIII.

Att läskunnigheten är så sällsynt beror på att novellisterna äro så talrika.

XIV.

Att locka läsaren till att tänka, är att vinna hans sympathi. Ty då ser han att författaren var lika klok som han själf.

XV.

Allting får man äta upp igen . . . Den förskräckliga "rättvisan"!

Ihr führt ins Leben uns hinein
und lässt uns schuldig werden,
dann überlässt Ihr uns der Pein,
denn alle Schuld rächt sich auf Erden

Ja, det är det mysteriösa! Man blir skyldig innan man vet hvad skuld är. Man får svara för ondt man gjort utan att veta bättre än att saken var en bagatell. Därför har Östern och kristendomen uppfunnit arfsynden som ett slags förklaring. Det finns förhållanden där man *måste* begå det onda;

där ädelmodet och själfförnekelsen blir en synd både mot en själf och de andra; där det onda är det mindre onda. Intet kval är så förfärligt som det som vållas af det gagnlösa ädelmodet. Där känner man sig plötsligt inför Medusan, den djäfvulska gåtan, tigertänderna — "djäfvulens spetsiga klor och hans stålnacke", som Martin Luther säger.

XVI.

Den ringaste kan vara komplett ifall han håller sig inom sina gränser, säger Goethe. Hvad de visa ha lätt att ge recept och trösteord åt oss andra. Hvad är det för glädje med svaghetens kompletthet? Är det icke just denna begränsningskonst som enligt Goethe (Wilhelm Meisters Lehrjahre) är vishetens allra förnämsta. Men hvem har den konsten, som icke har *mycket att begränsa*? Hvad är det så för mening att tala

om de ringas kompletthet — kompletta nollar . . .

XVII.

”Jag kan lofva att vara uppriktig, men icke att vara opartisk.” Goethe. — Om *rättvisa* säger Aristoteles, att den är beundransvärdare än en soluppgång och beundransvärdare än en solnedgång.

XVIII.

En tanke är alltid en outtömlighet. Det finns inga nya tankar. Originalitet består i att uppdaga och visa hvad den mänskliga tanken innebär.

XIX.

Man väljer icke sitt ideal. Det är idealet som väljer dig.

XX.

Det välgörande hos sådana andar som varit öfver den triviala geniärelystnaden liknar det lugn och den lisa anblicken af stjärnhimlen kan skänka. De äro de enda man icke kan tröttna på att betrakta.

XXI.

"Vill du skrifva en bok, så sörj för att du först varit riktigt långt nere" etc., säger Carlyle helt naivt. I vår tid åtminstone klingar det mycket naivt.

Godt humör och må bra, nej, det duger icke för sådana herrar. Och äfven Goethe pådikta de sin "profetsorg". Solsken! Solsken! Hvad det är få som förstå sig på den saken. Och man må ursäkta dem, sannerligen. En man som förstår att göra något af tillvarons solsken är kanske den finaste

lyckträffen i mänsklighetens historia. Bland folken har endast ett förstått det. De flesta hjälpa sig med humor, esprit.

Den sanna poesins visdom — — — Homeros, Chaucer, Goethe: ja, detta är visdomen, lifvets aprildoft, historiens bouquet. "Croire à la simplicité." Vara orubbligt trogen, hålla den gnistan lefvande.

Poesi! De gå nu och upptäcka att poesi icke duger något, att det är något de kalla "kritiken" som skall göra't.

Ingen är sund, klok och stark mer än den sanne poeten, han som ser och är berusad, han som lär människorna att älska vårt hem och vara berusade, seende. Hans "böcker" äro de eviga lefvande blomstren bland litteraturens pappersblommor.

XXII.

Hemligheten med att skriva godt ligger till stor del i konsten att — tiga. Ingen

paradox! "Den vältaliga tystnaden" är icke bara ett tomt ord. Med korthet och precision åstadkommes just — tystnad.

Dante är att studera till detta. "Lakonismens" väsen. Alla goda skribenter äro lakoniska, de må ha skrivit än så många volymer.

XXIII.

Det är storartadt då Carlyle påpekar att äfven det *rörande* har hos Dante något — militäriskt.

Om det kunde tänkas en litteratur, som, utan att mista sin klassiska (man kan godt säga militäriska) hållning, trängde lika långt (hvilket här egentligen betydde ännu djupare) i det smärftfullas väsen som en Dostojevski och Strindberg? Ja, utan tvifvel! Icke ligger konstens ideal i flykten från det disharmoniska — så bekvämt går det icke för sig, nej, det ligger i segern öfver dis-

harmonien. Dante och Shakespeare äro på den vägen. All stark poesi.

XXIV.

Jag blir glad, när jag hör den 80-årige Carlyle vid läsningen af Plutarchos göra den anmärkningen: skillnaden mellan goda böcker och dåliga är *bokstafligen omätlig*.

Läsa är kanske bara ett surrogat för bättre, men det är sannerligen ingen liten sak att hålla blicken klar för det faktum att några böcker äro verkliga böcker, ett faktum som icke alltför många ha sinne för.

Läsa dessa böcker ofta. Sådana kunna endast läsas långsamt. Böcker som man kan läsa hastigt...! Man känner en *bok* bl. a. på att den måste läsas långsamt. Att det finns folk som också äro i stånd till att läsa den "fort" är icke bokens fel!

Läsa hastigt är precis lika galet som äta hastigt.

Om man kunde riktigt klart utsäga hvad det är som gör en bok till bok.

Somliga tro att det ligger i något de kalla "komposition" och som de ha en oerhörd respekt för.

Hvad som gör komposition i en bok — för att nu använda detta det dummaste af alla dumma uttryck — är detsamma som engelsmännen kalla folklighet (gentlemanliness: the gentle Shakespeare t. ex.); det är kraften till förbindelse med den *mänskliga angelägenheten*, kärleken till den; det är själfva aromen af världsobesmittad, konventionslös, vårlig, ny, ren natur.

XXV.

De stackars lyrikerna! Ja, när de äro "äkta" nämligen — ty de andra klara sig nu . . . Vid 40 års ålder är Baudelaire så långt kommen att han icke vågar gå ut och promenera (läkaren har "ordinerat"

honom), på grund af sin "timidité" och "maladresse". Därhän går det, när man bygger sitt lif på en falskhet, ett narrspel, en förvridenhet.

Det är ingen konst att icke skrifva lyrik. Men hvilken sällsynthet är en människa som lyckas bevara den gnista till rätt tänkande och afsky för det sneda, som är en människas hela skatt och lycka här i världen! Men hur vore det också möjligt! utbrister narrens advokat i sin själ — i denna stupida ignobla värld, där hånet och hatet är all god sträfvans lön; hur är det möjligt att växa rätt och rakt i dessa stormpiskade klippor! Ja, svårt, svårt är det att icke bli en förvriden narr och ett vridet träd i detta klimat, och det finns skumma stunder nog, det finns steniga blickar nog både ute och inne, vid hvilka man kan bli mjuk i hjärtat för en stackars äcklad Baudelaire och tänka med tacksamhet på hans sargade hjärta.

XXVI.

Det finns nog de som varit disciplinerade af bekvämhet, räddhåga, oskicklighet för existensen. Men *är* det det bekvämaste, så må man i Guds namn bestämma sig för disciplinen.

Nog är Carlyle ogratiös och skolmästaraktig, men hans lif var godt för honom och för många. Var han löjlig? Många ha sagt det och tyckas ha rätt; men försök att se ut öfver hans stora verk och hör hvad det säger: denne man hade icke tid att vara löjlig, men du är löjlig som vill skratta åt hafvet och vill att stormen skall ha esprit; du är skolläraren, han är eld, storm och fruktbarhetens slagregn.

XXVII.

I fråga om tolerans och intolerans ("exklusivitet") har Goethe några märkliga ord

i ett bref till fru von Voigt, dotter af den berömda Möser ("Patriotische Phantasien"), som i en skrift uppträdt mot Fredrik II:s "De la litterature allemande" och tagit Goethe i försvar. Tolerans är intet för en kung, intet för stora och förnäma; dem passar bäst "das Ausschliessende". Brevet skrefs år 1781. Där kan näppeligen ligga någon klar och riktig tanke under detta uttalande. Goethe var själf (själf en "stor och förnäm") till sin grundtendens hela sitt lif igenom en tolerant och billig man. Att gröna äpplen inte smakade honom, då han blef gammal, är en naturlig sak; och likaså att han var i stånd att misstaga sig någon gång — liksom Fredrik den Store..

XXVIII.

Man skulle ändtligen, menar man, ha någon nytta af allt det myckna man hört om sinnesstyrka, jämnmod, filosofi. Hvad har

du med Goethe, med Emerson att skaffa, om du endast med bläck och penna kan visa din förståelse. Var det det hela? Är lifvet bara snack och god matsmältningsmeditation? Och för resten simpel irritabilitet och irascibilitet för minsta strunt, vid smått och stort, som om filosofien vore något som bara hörde till vid kaffet och cigaren och någorlunda trygg ekonomi. Skulle man inte till sist lära ha nog med sanningen och kunna lägga septemberglans i rusket, förgylla lefnadens torftighet trots allt och alla. Skulle man aldrig någonsin bli färdig med folks meningar och pladder, med deras ringaktning och aktning. Sterilitet och Langeweile — hvilket tomt snack! Är tanken och kärleken något som kan tagas från dig? Då är ju allt tal om bildning och mod en humbug. Antingen är man en lefvande, d. v. s. en tänkande, tankeälskande, eller är man en död, d. v. s. tanketom, tankefiendlig. Något tredje gifves ej.

XXIX.

Hvarför man icke skulle kunna ha sammanhållning nog i sig själf för att ignorera det yttres vämjeligheter? Hvad är det för mening i att tänka på andligt friskt och starkt och tala om sin tro därpå, om bagateller äro nog för att komma ens mod på fall och förvandla en till en vanlig irritabilitets- och irascibilitetsplebej. Kanske är saken den, att det verkligt lifsdugliga, energiska, sällsynta tänkandet är just det enda slag af tänkande som sätter en människa i stånd att ignorera lifsomgifvelsernas plumpheter. Och häri hade man sålunda ett kriterium.

Ack ja, det kunde möjligen passa för en modern tysk, men knappt för en vanlig dödlig, detta kriterium. Icke för en Schopenhauer t. ex., som skrifvit ett härligt kapitel "Über Lärm und Geräusch". Icke heller för en Jean Paul: se hans "Siebenkäs"! Att

icke tala om oss arma nervösa retliga skandinaver. —

Larmet af en stor stad kan ha något melodiskt, välgörande. Jag hade en gång ett rum, som var så beläget, att det oafbrutna bullret utifrån, på något afstånd, öfver en gård, kom till att likna ljudet af ett vattenfall, ett kvarnfall i en å, som man förnimmer det i en stilla sommarnatt. Det sög upp och smälte samman i sin massa allt enskildt pinande och irriterande.

XXX.

Att vilja ha det hela på en gång och färdigt är ett stort misstag. Man skall icke sätta sig och vänta på klarheten och tro att verket kommer som en blixtn och visar dig vägarna gratis. Man får trefva sig fram på god tro och vara nöjd med litet. Så håller man kraften och modet vid lif. Man ser ofta en typ af godt begåfvade artister och diktare

som icke kunna förmå sig till sådant långsamt segt sökande, icke vilja sätta handen till verket förrän de fått det liksom till skänks, och på något mystiskt vis — hvarom de ha en högst oklar föreställning — alla svårigheter och alla tvifvelaktigheter blåsts undan. Under tiden sinar emellertid kraften, helt enkelt på grund af bristande öfning, liksom en muskel svinner hän när den ligger obrukad. Och folk med mindre begåfning men mer förnöjsamhet gå dem långt förbi. Den som tror sig klok och "genial" en gång för alla har stängt dörrar och fönster för sanningen, men den som känner sin fattigdom har öppnat dem och blir belönad.

XXXI.

Lifvet är öfverallt mörkt kraftigt Shakespearskt. På hvarje punkt är där lika långt till det heligaste.

XXXII.

Att tänka skulle betyda realiserandet af idealet af eupraxi.

Sokratisk eupraxi. Tysk —: Winckelmanns ungdom o. s. v.

XXXIII.

Då man är yngre, anser man bästa sättet att frigöra sig från det pinsamma vara att rusa ifrån det, genom arbete, vrede, bitter energi. Senare upptäcker man en annan metod, som är säkrare och kraftigare och ser ut som raka motsatsen till den förra: det är konsten att vara stilla; en smidig varm stillhet, som i själfva verket är en form af snabbhet. Bildningens och konstens ideal växer här. Antiken, Spinoza och Goethe. Den bästa kristna mystiken, framför allt Eckhart, har kostliga lärdomar att ge åt dem som har öron för sådant.

XXXIV.

"Nya tankar" . . . Hvem af de moderna har tänkt så strålande nytt som Goethe! Och dock är han endast ett mäktigt receptaculum för alla tiders finaste bildning, som han med aldrig tröttad begärlighet tillägnat sig. Det är som om hela världen varit hans tjenare, det är som om de klokaste endast arbetat för att denne man skulle äta sig mätt.

Att läsa är mer än man tror! De stora böckerna resa inkognito genom seklerna och bli sällan igenkända.

Nu för tiden ha vi många författare som förkunna att bokliga studier äro öfverflödiga och den s. k. verkligheten är långt bättre än all "kammarlärdom". Det är mycket förnuftigt förkunnadt af dessa författare. Ty hur i all världen skulle någon kunna läsa dem, som hade aning om bildningens skattkamrar.

XXXV.

Citera är farligt. Det finns ord som äro så starka, så lågande af lif att de bränna tvärs igenom en bok, tillintetgöra den.

XXXVI.

Det bästa man kan vinna af studier är icke kunskaper, men enthusiasm.

Att lära känna stora personligheters sätt att ha umgänge med böcker är säkert en af de mest gifvande punkter man kan rikta sig på i bildningens historia. Där mötas andarna, där är lifvet starkt, och det helas innersta linje att se.

XXXVII.

Hvarpå känner man den goda boken? Bl. a. därpå att man blir delaktig af skribentens egen glädje vid sitt arbete. Den

egentliga tråkigheten ligger, mycket riktigt, i glädjelösheten. Ty det andligas innersta väsen är glädje.

XXXVIII.

Kritik är icke detsamma som att hacka folk i hufvudet, det borde betänkas! Det är i allmänhet så, att har en man väl fått veta något förnuftigt, börjat se ett ljus gå upp för sig, så kan man våga tio mot ett på att det första bruk han kommer att göra af sin visdom är att gå ut och slå så många som möjligt af sina rivaler i skallen därmed. Kritik är affirmativ, ej negativ; kritik är solig, ej giftig. Ur giftighets- och espritbegär kan omöjligt komma något förnuftigt och friskt.

XXXIX.

Theorien är så olympiskt öfverlägsen, men lifvet är så mördande naivt, så blodigt naivt att det går öfver all beskrifning . . .

Hur mycken härlig stark, rent af s. k. odödlig lefnadsvisdom har ej presterats rätt och slätt därför att skribenten för tillfället befann sig vid goda vätskor, njöt en fin cigarr o. s. v. Men hela hans odödliga visdom skulle kanske inte ens hållit profvet inför en riktig ordentlig — tandvärk.

XL.

Det gäller att i hvar dag finna en *vrå*, där man kan draga sig undan med sin bästa förhoppning och ge den växtkraft af sin bästa vilja.

XLI.

När man kommit långt bort från sig själf, när lifvet slungat in sina gröfsta stenar i ens spindelväfvar, då är *förnöjsamhet* af nöden. Vägen hem är lång och tung — man ville förtvifla.

XLII.

Förödmjukelsen att icke vara den fysiska smärtan vuxen upplefde han bitterligen. Men han uppgaf sällan hoppet att med andlig sträfvan till sist bygga sig ett Nödfäste, där han kunde innesluta sig och uthärda en belägring — inte bara af en *rage de dents*, men kanske af döden själf.

”Äro vi s. k. produktiva fegare än de vanliga?” frågade han. ”Är det därför lifs-problemet är en verklighet för oss, medan för de andra det är bara bokstäfver?”

Att ignorera missuppfattningen, pladdret, fann han omöjligt. Men han fann att den kloke kunde, här som ofta, vända svaghet till styrka. Ty pinan tvang till snabbhet såsom det enda verksamma bedöfnings-medlet. Dock fick han ofta, trots allt, känna sig som en som blifvit hängande i ett träsk att långsamt uppätas af myggen.

Att studera för att begagna sig af det lästa

till att göra böcker, böcker om böcker, var honom alltid en motbjudande tanke, och åsynen af en bibliotekssal i en storstad, med hundratal af hetsade skribenter lurande öfver böckerna, spejande efter något som duger att snatta, gaf honom ofta afsmak för att läsa.

Ville han söka en bild för indolensens och lättsinnets förhärjande verkningar på ett sinne som hans, fann han åter och åter denna och endast denna: en man som ställer sig upp framför en blomsterrabatt och skoflar in grus och sten i stora högar öfver densamma.

Hvad som gjorde det möjligt för honom att lefva, att finna lifvet värdt att lefva, var ting som äro skörare än spindelväf. Men han betänkte sig icke ett ögonblick att själf ställa sig upp och kasta stora stenar i dessa trådar. Han började tro att det aldrig varit ärligt med hans melankoli. Ty *den* kunde ha räddat honom.

Alla oordningar bestraffade sig hos honom

på ett skoningslöst sätt. Dock kastade han sig utan betänkannde i oordningar. Han hade en passion för ordning som var jämnt lika stark som hans lidelse för oordning. Detta gjorde honom mycket olycklig. Intet fann han kostbarare i lifvet än ett fast sinne. Likväl bytte han ständigt bort juveler mot tistlar.

Han var förtviflad öfver att så sällan erfara en ädel förtviflan.

När han stannade och tröttnade, försvarade han sig därmed att hans kraft var ringa, hvad han hade utsikt att nå vore knappast värdt att göra sig bråk för, han hade all anledning att misstro sina moraliska och intellektuella möjligheter o. s. v. Detta var en förväxling af orsak och verkan. Hade han icke stannat, hade han icke förlorat tron.

XLIII.

Till att förstå mycket måste man ha förrrat sig djupt in i törnesnåren . . . De varnande exemplen hjälpa ej; man måste själf vara nära att blifva ett sådant, innan man ser klart.

XLIV.

Allt forceradt är döden. Litteraturen vimlar af tänkande skribenter — men tänkande *människor* . . .! Det finns en art intellektuell kyskhet; det är den som gör en Montaigne oförgängligt frisk.

XLV.

Sammanvärja sig med ödet. — Ger du ödet din vilja, så ger ödet dig sin. Det är ett godt byte.

XLVI.

Hvarje dag är ny och originell. En människa som går ut och söker är alltid en ny fin dag i lifvet.

XLVII.

Finns det någonsin tankevilja utan maktvilja? Ja — en obeskrifligt ljuf — : när man är döden nära.

Är detta det bästa?

XLVIII.

Där är egentligen ingen annan stupiditet som är farlig än intelligensstupiditeten. Men den andra börjar dessvärre bli sällsynt.

XLIX.

Att läsa en "god essayist" är något fruktansvärdt melankoliskt; — melankoliskt som en auktion på gamla omnibushästar.

L.

Då man är van att gå vid hafvet och i skogen — du gode gud, hvad dessa människor förekomma en ynkliga, som skubba omkring i gatorna, med sitt falska lortiga humana smil och alla sina pjattiga hänsynsfullheter . . .

LI.

Är det underligt att en människa blir ensam! Hvilket svalg är befast mellan folk och fä; — mellan den psykologiskt kunnige och den psykologiskt pladdrande. Man skulle känna sig som en spetälsk, om man icke såg att de normala och sunda äro normala af bara dumhet.

LII.

Att njutning är raka motsatsen till glädje tycks vara kärnan i all äkta filosofisk och konstnärlig upplevelse.

Quem tu, Melpomene semel
nascentem *placido lumine* videris . . .

LIII.

Att förbittras är att afstå från sina bästa vapen. Där är nederlaget gifvet. I tanken är du seger; ty seger är tankens natur. Det fasta, lyckliga midtpunkssträfvande i ditt väsen utesluter all annan uppfattning af det fiendtliga än som stimulans, god påminnelse.

LIV.

När man mistat alla ambitioner, går man under —: ifall man icke samtidigt upptäcker för sitt inre öga den största och gudalikaste af alla — den att icke ha någon.

LV.

I sin sista verksamhet närmar sig Winckelmann mer och mer poesin, säger Goethe.

Winckelmann är öfverallt aforistiker, där han skrivit varaktigt. Och aforismen och poesin ligga hvarandra alltid nära.

Goethes bok om Winckelmann är — liksom Montesquieus "Considérations" — ett utomordentligt exempel på en essay i aforismens form.

LVI.

"The well-known phrase as to critics being made of poets who have failed requires to be supplemented. The best critics are often the poets who have succeeded." Leslie Stephen.

Saken är naturligtvis den, att kritik *är* en poetisk (d. ä. skapande) konst.

LVII.

Det hemlösa i lifvet — : man kan bära det i hjärtat som förlamande, förtärande makt;

och man kan hafva det som tordön och blixtnadring sitt hufvud. Det vore förlust, det vore mord på din själ att tillstänga alla dörrar för sorgen; men sorg är icke rätt sorg, om den icke lyfter.

LVIII.

Efter en lång god dag kan jag på aftonen få en ljuflig längtan till Gamla testamentet, och jag känner det, då jag läser i Boken, som stege jag ut på en klippa i natten och hörde hafvet susa djupt, djupt nere i mörkret under mig.

LIX.

”Nu först vet jag hvad poesi är,” sade Novalis kort innan han dog. ”Nu först vet jag,” säga vi alla, när katastrofen är där. Kan man då icke vakna förrän det är för sent?

LX.

Där är ställen hos vissa författare som liksom ligga *utanför* ramen af deras verk, ställen där man plötsligt känner att mannen som talar icke är den litteräre arbetaren Så och Så, utan *människan*, högt öfver all "litteratur", klar, djup, god — men också med en *vild* klang, som far genom själen likt sjöfågelskriket kring en ödslig hafsvik.

LXI.

Vresighet — : *fog!*

Lifvet är för det stora flertalet människor fog. Hvilket öfvermod att tala om vissa människor som flegmatiker! Människan *är* en flegmatiker, med fog och mist om sin andé.

LXII.

Leben und leben lassen! För den starke är det lätt och naturligt att vara gästfri.

Svaghet, krankhet, dårskap — hvad annat är världen! Och denna *olycka* skulle man indigneras öfver . . .

LXIII.

Den bästa fromheten är den som kommer af stolthet. Man blir from af att ha sett det fullkomliga, men man når ej till den synen annat än genom stolthet.

LXIV.

För de sterila ("die Besserwisser") är aldrig något bra nog. För entusiasterna är heller aldrig något bra nog. Men det är en annan sak!

LXV.

När man kommit därhän att man finner det bekvämast och intressantast att låta irritera sig af lifseländet, svär man på alltings

lönlöshet. Men i själfva verket är det enda bekväma och intressanta att icke låta irritera sig. Världen är icke ful; den är förfärlig, ja — men det är något helt annat.

LXVI.

Det rätta mänskoföraktet är en sida af den rätta mänskokärleken och kännes igen därpå att det gör en man produktiv. Det andra är utarmande.

LXVII.

Att man ännu i dag får höra det gamla ordet att kristendomen är ett rent semitiskt fenomen är för starkt. — Och om så vore! Är det därmed klart att de ariska intet ha att skaffa med den? Ha vi arier intet att skaffa med den mest majestätiska af all poesi, med Gamla testamentets? Vi kunna lika gärna kasta ut Shakespeare.

LXVIII.

Novalis liknade, enligt Tieck, evangelisten Johannes på Albrecht Dürers tafla. Han var fint vuxen, men — händer och fötter voro för stora. Där ha vi *tysken* . . .

LXIX.

En litterat är alltid theatralisk. Hvad är sanningen? Det som gör sig godt på skådebanan, gör oss intressantare, älskvärdare, undransvärdare eller beklagansvärdare än de andra. Under omständigheter kunde väl en Rousseau varit en Nietzsche, en Nietzsche en Rousseau. En människa är alltid theatralisk — äfven i sin sanningspassion, äfven i sin djupaste ärlighet.

LXX.

Det är vemodigt att höra en Rousseau tala med beundran om helleniska eller andra

forttida samfundsordningar. Hur den ensamme missförstår sig själf! — tror att det är en viss bestämd "modern" form af konventionell humbug som gjort att han är den ensamme; icke vill se att det aldrig i världen gifvits eller kommer att gifvas ett samfund för honom.

LXXI.

Hvad är klassicitet? Det naturliga uttrycket för sinnesjämvikt och bildning.

LXXII.

Det sköna är kanske — liksom glädjen — en disciplinfråga. Att det skönas faktum är innebär en förbindelse för en människa. Man närmar sig det icke utan "själförnekelse" — hvilket är den rätta själfbejakelsen.

LXXIII.

Schiller omtalar en gång för Goethe i ett bref att ett par af deras bidrag i "Die Horen" blifvit förväxlade. Goethe svarar att det gläder honom, ty det är ett tecken på att det börjar bli något ordentligt med deras kunnande, och att de hålla på att växa från maneret.

Med *stil* mena vi moderna *aldrig* annat än s. k. personlig stil — en förvridenhet, en grimas, ett koketteri. Man studsar formligen när man läser Goethes ord. Vi arma kultur-dårar, som leka med en båge som ingen kan spanna!

Lyrismen öfverallt! Ju mindre rättframt, ju mindre rakt på sak — desto "stilfullare"! Stil igenkänner den moderne på en viss pepprad förvridenhet; där han saknar den, kan han intet se. Snusförnuft som gått och blifvit sentimentalt (vått), en viss melankolisk skelögdhet är toppen af intelligens,

bildning, poesi. Man kan icke förklara sig hur klassiciteten kan vara så rättfram och enkel annat än genom att i sitt stilla sinne antaga att den är det af raffinemang, af slugt beräknad "aristokratism" . . .

"He studied purity," säger Johnson om Swift och hans stil. Jag betviflar! Stilrenhet är något mycket mera än rent, klart, maskulint skriftsätt med så litet bilder och blomster som möjligt. *Ren stil* är ett alltför stort ord i fråga om en Swift. Han har aldrig studerat den stilen. Samuel Johnson? Han har pröfvat det, men är en fattig tillbedjare. Till att studera den rena stilen kräfves en eld i själ och kropp, som mycket få män ha ägt.

LXXIV.

De som älskat djupt den latinska bildningen äro karaktärer som äro värda att betrakta! Män med häftiga sinnen, men med djupa behof af behärskad värdig melankolisk

fred; de ha känt det romerskas anda som ett välgörande tvång. Ingen annan kultur passar som den för passionerad natur, djup manlig sorg. Där är ett element i romersk pomp, som är att räkna till det kostbaraste af allt hvad mänskligheten har af själströst. Ett nepenthes för smärta, men ett som icke gör slapp; ett bedöfningsmedel för män — intet opiat detta!

LXXV.

Det enda som hjälper i lifvet är att hålla en stor linje i sin själ. Nästan alla människor som älskat *linjen* ha varit sådana som lidit vansinnigt af att lefva.

"I inherited a vile melancholy, which has made me mad all my life." (Johnson: Prayers and Meditations.)

LXXVI.

”Hvad ha nu dessa gudomliga män tänkt, då de i sina skrifter förakta alla prydnader och endast söka det upphöjda? Bland annat detta :

Naturen kan icke ha hållit människan för ett ringa och värdelöst djur, utan då hon förde oss in i detta lifvet och ställde oss liksom på en stor skådebana, såsom åskådare af allt hvad där försiggår och tillika såsom modiga kämpare om ära, så planterade hon också i våra själar en okuflig kärlek till det som är stort och, jämfördt med oss, gudomligt. Därför har den mänskliga eftertanken icke nog med hela denna världsbyggnad, utan vill ofta söka ut öfver dess gränser. Ser man på det mänskliga lifvets hela, där det höga och utomordentliga öfverallt är framträdande, skall man snart inse hvartill vi äro födda.” Longinos, *περὶ ὑψους* (De Sublimitate), cap. 35.

LXXVII.

"All poetry is misrepresentation." Det vore en glädje att skriva under denna berömda sats af Bentham — ja, ifall det nu förhölle sig stort annorlunda med — prosan, i allmänhet.

Holberg (i "Niels Klim") har nog träffat det rätta. Han gör ingen skillnad mellan begreppen poesi och prosa, endast mellan högre och lägre stil.

I forntiden var ju all ordkonst poesi. Att det hos oss existerar en prosa i särskild mening beror väl på att skriva blifvit geschäft. Stil är alltid poesi. Det fordras hög stil (en art emfas!) äfven till det kallast nyktra och det kallast objektiva. Hvem liknar Thukydidens allra mest? Dante!

Hvad säger *Hamann* om den sanna filosofstilen! "Ein wenig Schwärmerei und Aberglauben würde hier nicht nur Nachsicht verdienen, sondern etwas von diesem Sauer-

teige gehört dazu, um die Seele zu einem philosophischen Heroismus in Gährung zu setzen. Ein brennender Ehrgeiz nach Wahrheit und Tugend und eine Eroberungswuth aller Lügen und Laster, die nämlich *nicht* dafür erkannt werden, noch sein wollen, hierein besteht der Heldengeist eines Weltweisen."

Hvad är detta om icke poesi, "misrepresentation" — cum grano salis. Jo, just *salt!*

LXXVIII.

Nil admirari. Det är en kännare af *glädjens* innersta väsen som tänkt den tanken.

En viss förmåga att ignorera — ignorera och ändå älska världen — förband sig hos Goethe med känslan för *glädjens* helighet. Det är det tillståndet hos honom man kallat det olympiska.

"Das Schwerste finde ich die Art der

Absonderung, die der Mensch in sich bewirken muss, wenn er sich überhaupt bilden will; deswegen finden wir so viel einseitige Kulturen, wovon doch jede sich anmasst über das Ganze abzusprechen." Wilh. M. Lehrj.

Det är bekvämt att kalla den Goetheska bildningen en kompromiss; men hvilket är det bekvämaste — en sådan "kompromiss", eller den s. k. geniala ensidigheten? Smidighet, stillhet, tålmodighet — hvilka väldigheter äro dessa krafter, när de någon gång finnas hos geniet! Och var någonsin en riktig lifsvärdering möjlig utan dem?

"Der Mensch ist achtungswerth in dem Masse dass er zu achten versteht." W. M. L. Jämför härmed Schopenhauers belåtna ord om Goethes rader i hans "Stammbuch":

"Goethe schrieb mir ganz seinem Charakter gemäss (!) ins Stammbuch:

Willst du dich deines Lebens freuen,
so musst der Welt du Werth verleihen.

Ich aber dachte lieber mit Chamfort :

Il vaut mieux laisser les hommes pour ce qu'ils sont, que les prendre pour ce qu'ils ne sont pas."

LXXIX.

Samling och — aisance : hur sällan dessa krafter förenas i en begåfning! Hur många bättre Streber som med all sin energi och sammanhållning ändå varit en osmaklig figur — och hur många fin och äkta begåfning som ändå icke nått något resultat, därför att han varit för svag till att skaffa sig samling i sig själf, vetat instinktivt att stillhet är det rätta produktiva elementet, varit ängsligt rädd om sin kraft till spontaneitet. Amiel har sett detta mycket klart; sett det alltför sent, — när där icke längre fanns någon *nervus virtutis* i hans själ.

LXXX.

Hvad man falskt tänkt eller sagt, kan man icke behålla: förr eller senare kommer den bittra stund då man måste — kasta upp det.

LXXXI.

När man är mycket ung, föraktar man så lätt fakta och iakttagelser, vill se resultatet för ögonen prompt med detsamma; anar ej att hvad som i dag ser ringa ut kan få en helt annan uppsyn när ett dussin år ha gått sin kos. Fakta finner man simpla, eftersom de stå alla till buds, och hvad man studerar håller man ej bok öfver, ty man kan ju se efter, om man skulle behöfva det en annan gång, menar man. Men lifvet är en ocean, och studierna äro det också: hvad man en gång mött dyker ned under horisonten igen för att kanske aldrig möta en åter.

LXXXII.

Mången som fann det passande — i sitt lugns intresse — att sänka sitt ideal, sina förhoppningar, sina kraf på sig själf, blef bittert lurad. Ty det visade sig att denna förnöjsamhet, tvärt emot beräkning, gjorde honom värnlös mot smärta, oförberedd mot olycka, och att han var desto bättre skyddad, ju mer han fordrade af sig själf.

LXXXIII.

Äfven genier äro gröna — tills de bli mogna. Men somliga bli kvar i grönheten för beständigt och sätta den i system.

LXXXIV.

Alla sentimentalister (rättare: alla icke *nog* sentimentsrika) ha identifierat det linjerena,

”klassiska” med det torra och kalla. Ett misstag som tydligen är analogt med det naiva moderna tölperiet om kvinnan såsom bärare af den rikare känsligheten, mannen af den svagare. Men det är nästan skamligt att röra vid så stinkande dumheter . . .

LXXXV.

Sterne säger att endast den tappre kan förlåta och att här är toppen af hvad mänsklig natur är i stånd att nå. Det finns fega som ha kämpat och segrat, tillägger han, men en feg har aldrig förlåtit. Ty endast medvetenhet om inre makt och säkerhet gör i stånd till att förlåta. Ord af fruktansvärd sanning — och hvem är som de ej träffa? Nota bene, det vimlar af folk som icke finna något i världen lättare än förlåta och som gå omkring och äro rörda till tårar öfver människornas hårdhet och oförsonlighet. Det är de värsta.

Icke vara långsint, ha lätt för att glömma och försonas . . . Ja, det är lätt sagdt. Och man inbillar sig att man icke är långsint, för att man är i stånd till att göra en gammal fiende en tjenst. Jag tror det är ärligast att hålla på långsintheten och att förlåtelsen och glömskan mestadels är en falskhet som har en bristande renlighetssans till grund. "Pack schlägt sich, Pack verträgt sich." Själfulla hyenor gå och hålla sig för ädelmodiga helt enkelt därför att de gjort den upptäckten att "förlåta" är den allra sötaste lilla hämnd. Och så kristlig, så kristlig! Nej, hellre då hålla handen ärligt tillbaka och bli kallad lömsk, plebejisk, hårdhärtad. De goda karaktärerna äro merendels sådana som icke ha någon.

LXXXVI.

Frambringandet af skönhets- och sanningsvärden stillar passionerna. Men det ställer

oss i ett förhållande till våra medmänniskor som åter eggjar passionslifvet. Den skapande driften har ett djupt erotiskt element i sig, påvisar ju Platon bland andra. Det kan förekomma en sällsamt att så få författare varit i stor och fin mening ambitiösa; att världen så sällan upplefver en ordens stratäg. Hvad man nöjer sig med för futtigheter, hvad man slår sig lätt till ro! Har man vunnit några tusental läsare (köpare), likgiltigt af hvad karaktär, spinner man tråden vidare år ut år in och är fullständigt belåten om man kan hålla sig någorlunda i nivå utan att göra sig vidare besvär. Precis som de flesta universitetslärare när de blifvit ordinarie och icke mer behöfva vetenskap. Dock är världen rik på fina hjärnor och sköna hjärtan, och det finns i lifvet intet så fint retande, intet så ljuft eggande af det mänskliga maktbegäret som hoppet att bli till lefvande princip i djupt lefvande människors själar. Och hvad vore väl omöjligt för en ordens sanne

stratäg! Det är troligen all stor stils hemlighet att den fått näring i ett raffineradt maktbegär, ja, helt visst kommer man saken först på hjärtat om man gör den äldste af alla gudar till stilens herre — Eros.

LXXXVII.

De stora kritikerna ha varit affirmativa, ej negativa. De ha arbetat efter den instinkten att utsägandet af det sköna, friska kommer större verkan åstad än tadlandet af det värdelösa. Den kritiska begåfningens förutsättning är enthusiasm, hängifvenhet, tacksamhet. Och denna art kritik är på samma gång den mest nedgörande; dess blotta existens är en oförlätlig förolämpning mot det svaga, om den också aldrig nämnt det med ett ord. Den är den skapande kritiken, och den är af samma rang som all skapande konst. Det längst varaktiga i poesin har en tydlig frändskap härmed. Därpå syftar Teg-

nér, då han talar om att "lägga granit i dikten".

De litterära essayisterna äro ju tråkiga; äro för lärda och impotenta och litteraturforskare. Likna de ej hönor som storma upp på sin gödselhög, sprättande, plockande och kacklande! Se hur jag sprätter! ropar hvar sats hos dem.

LXXXVIII.

Hos en författare är det alltid hans personliga karaktär det kommer an på, inga knep och konster, som de litteraturfördärfvade alltid inbilla sig. Hvad är karaktär? Det är något man icke kan röra vid. Kanske är det *tro*. Goethe begagnar sig af mystiska uttryck, när han talar om en författares karaktär —: "Il faut croire à la simplicité; — das urständige Produktive," o. s. v.

LXXXIX.

En diktares "reflexioner" äro något helt annat än den snusförnuftiges. Goethes reflexioner äro egentligen det bästa han *diktat*.

XC.

"Inspiration" är något som måste först göras *plats* för.

Att "lefva heroiskt" är mindre än man tror och större än man tror. Det är just att göra plats i själen: *spinas evellere animo* (Horatius).

XCI.

"Skrifva för pengar" kunde han icke.

Man skrifver under alla förhållanden för "pengar". Man skrifver för att rädda sitt lif, i såväl yttre som inre mening. Man

skrifver för att skaffa plats och lifsluft för sig — och sanningen, skrifver för att komma öfver sina fiender, underlägga sig människors hjärtan och tankar. Är icke det skrifva för pengar — med ett annat ord: makt.

XCII.

Huru kommer detta, att det trånga, kranka, småaktiga kan vara mäktigt och mäktigare än en mans kärlek till det sköna, friska? Är det då stort att betrakta och bekänna sin trånghet? Är det ej just trångheten, fattigdomen som kommer oss att betrakta och "bekänna" den. Man bekänner sin småaktighet och — bekänner sig *till* den af hela sitt hjärta.

Är det dumt, är det trångsint att vilja kasta sten? Finns det ett betraktelsesätt, för hvilket alla skuggor försvinna? Är *det* det klokaste och starkaste?

Man blir fattig af antipathier. Summa sum-

marum : denne man är en människa bättre än de flesta. Han har icke varit trogen sina finaste krafter, sin bästa tro. Men hur många ha det? Till sist såg han endast myggorna i sitt lif och kunde ej tänka på annat. Men vi som tala om honom borde väl glömma dem ; ty hans öde kunde lära oss att glömma våra.

XCIII.

När en länge misskänd till sist vinner erkännande, må man icke inbilla sig att det kommer sig af att publikum skulle vaknat till känsla för *rättvisan*. Det är en helt annan, en helt simpel faktor som åstadkommit förändringen — en faktor som fienden i sin naivitet icke räknat med : nämligen publikums *motsägelselust*.

XCIV.

Vulpinismen. — I vår tid har man nästan förlorat sinne för skillnaden mellan intelligens

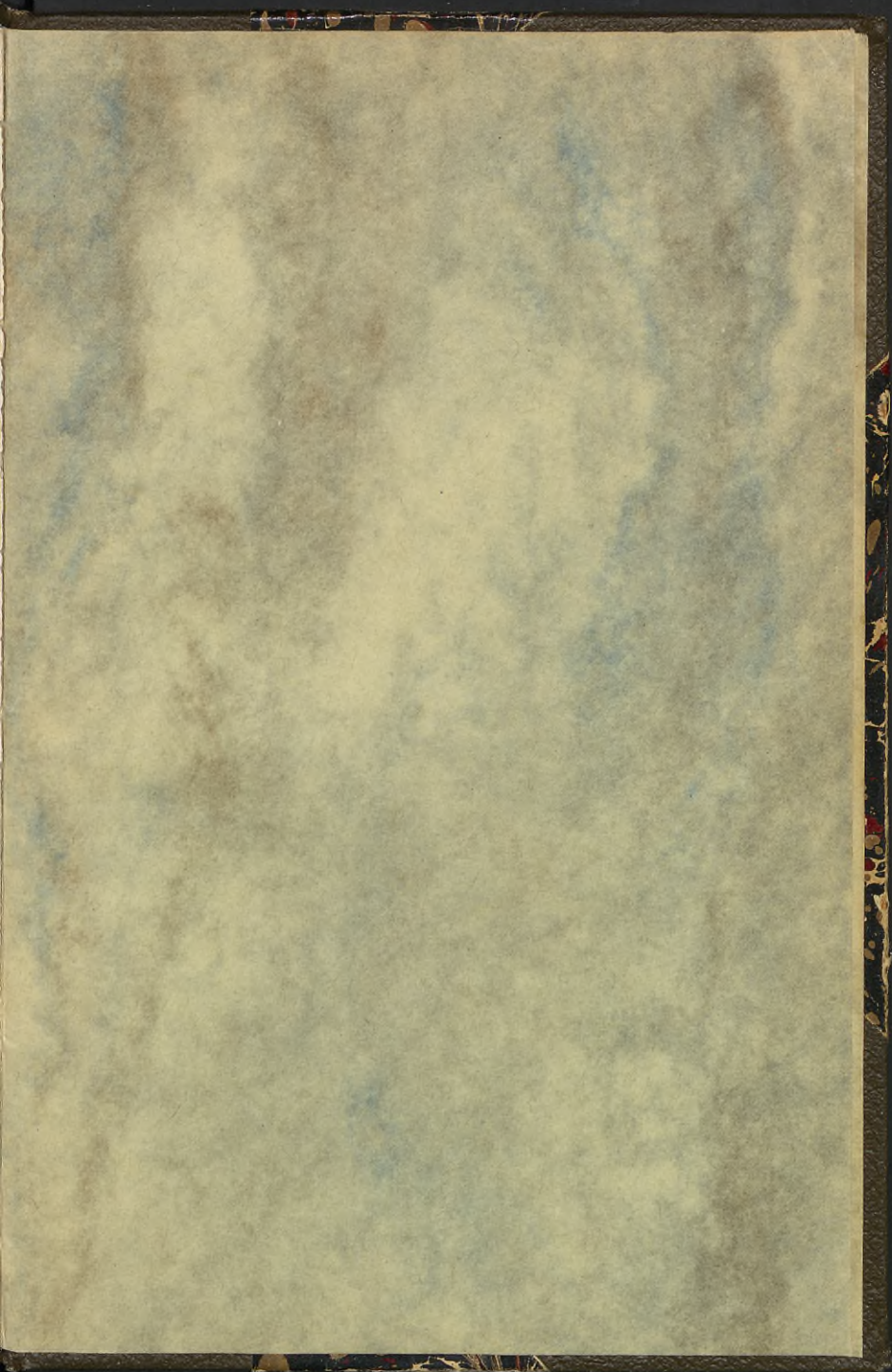
11. — *Veri similia*. II.

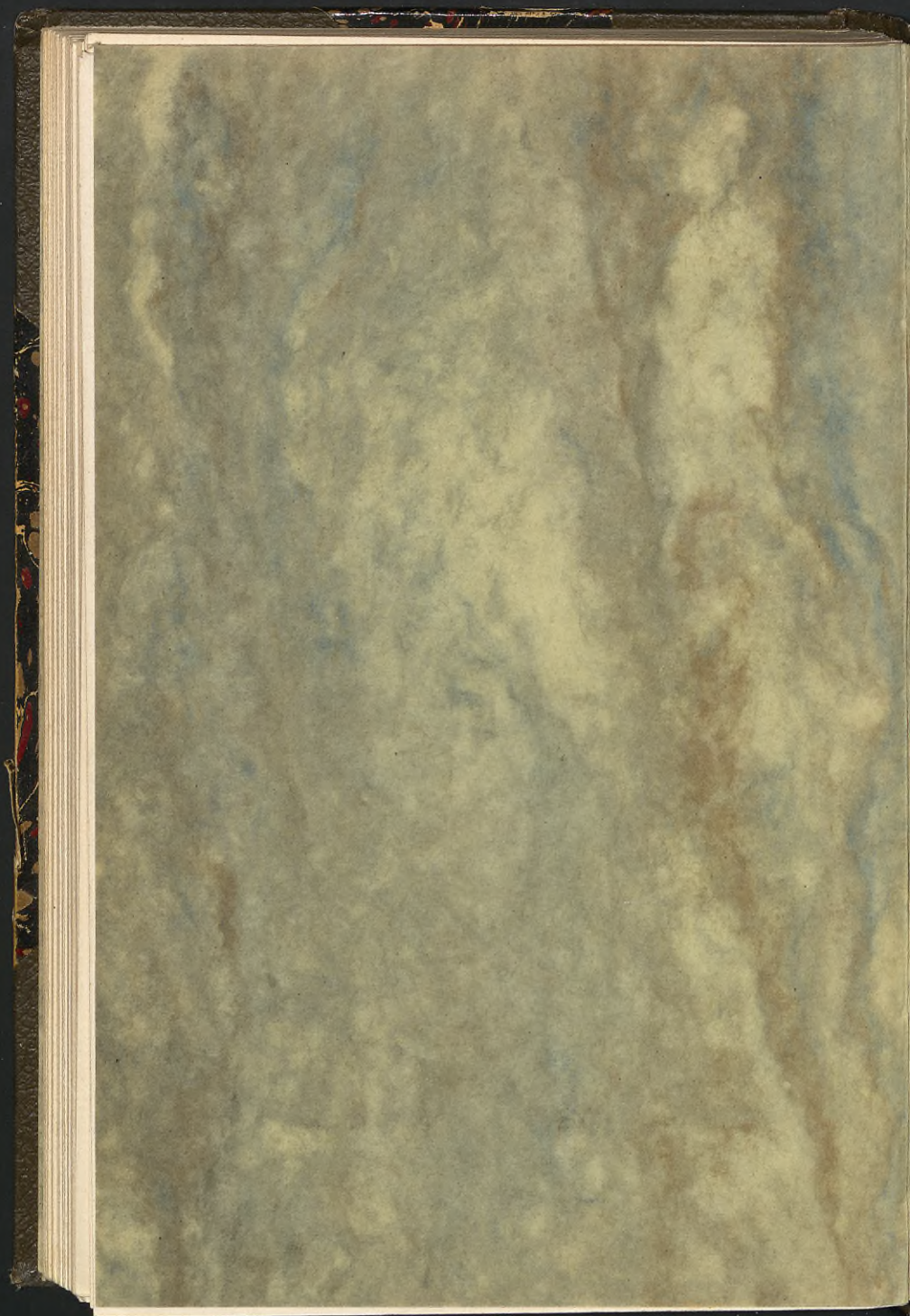
och vulpinism. Man har en knoddig, journalistisk, strebermessig uppfattning af intelligens. Man känner på sig i hemlighet att den intelligente måste hufvudsakligen vara slug, ondhjärtad, försåtlig, lömsk, räfaktig (vulpin), om det skall vara något riktigt duktigt med hans intelligens — : en man som ligger i bakhåll och lurar på sina medmänniskor för att sedan ränna ut och tjena pengar på hvad han sett och hört. Förr i världen gick käringar på landet och hade sitt lefvebröd på att föra sladder från hus till hus. De äro för länge sedan utträngda af — författarna.

INNEHÅLL.

Dagen	5
Goethe-lektyr	11
Glädjen	23
Sanningsintresset	47
Böcker	57
Svenskt	67
Brefvet	71
Barndomslif	77
Nordtysk stämning	89
Litterärpsykologiskt	101

20
1st
print.





6000121583



Göteborgs universitetsbibliotek

